

Μπολιβάρ και Τσάβες: το πνεύμα μιας ριζοσπαστικής αποφασιστικότητας

«Φτερά στον άνεμο»

Κατά τη Σύνοδο Κορυφής του 2005, η Βενεζουέλα γιόρταζε τα διακόσια χρόνια του όρκου του Σιμόν Μπολιβάρ, που είχε δοθεί υπό την παρουσία του μεγάλου του δασκάλου, του Σιμόν Ροντρίγκεζ – του ανθρώπου που, αργότερα, στο Παρίσι, και πολύ πριν από τον Μαρξ, συναναστρεφόταν τις σοσιαλιστικές μυστικές λέσχες και επέστρεψε στη Νότια Αμερική μόνο το 1823. Ο όρκος του Μπολιβάρ δόθηκε στις 15 Αυγούστου του 1805 στα περίχωρα της Ρώμης. Ήδη η ίδια η τοποθεσία –ο λόφος του Μόντε Σάκρο, που είχαν επιλέξει από κοινού γι' αυτή την επίσημη περίσταση– ήταν ενδεικτική της φύσης της ιστορικής δέσμευσης του νεαρού Μπολιβάρ. Γιατί ακριβώς σ' αυτόν το λόφο του Μόντε Σάκρο, πριν από είκοσι τρεις αιώνες υποτίθεται ότι εκδηλώθηκε η διαμαρτυρία και εξέγερση των πληβείων εναντίον των πατρικίων της Αρχαίας Ρώμης, υπό την ηγεσία του Σικίνιου. Την εποχή εκείνη, η εξέγερση των ρωμαϊκών λαϊκών μαζών λέγεται ότι έληξε με τη ρητορική δύναμη του διαβόητου πυλώνα της καθεστηκυίας τάξης, του συγκλητικού Μενένιου Αγκρίππα, ο οποίος επικαλούνταν τη γνωστή ανά τους αιώνες πεποίθηση των κυρίαρχων τάξεων, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι «που δεν είναι προορισμένοι να κυβερνούν» θα πρέπει να αποδέχονται πρόθυμα τη «θέση τους στη φυσική τάξη της κοινωνίας». Περιφρονώντας χωρίς δισταγμούς το φρόνημα της παραιτήσης που αναδύεται από τις έκνομες σχέσεις οι οποίες κατόρθωσαν να επιβληθούν παντού, ο νεαρός Μπολιβάρ εξέφραζε στο Μόντε Σάκρο την αποφασιστικότητά του να αφιερώσει τη ζωή του σ' έναν αγώνα που θα προσέβλεπε στη νικηφόρα έκβαση εναντίον της αποικιακής κυριαρχίας σ' εκείνη την άκρη του κόσμου. Τα λόγια του ήταν τα εξής:

«Ορκίζομαι ενώπιόν σας. Ορκίζομαι στο θεό των πατέρων μου, στους προγόνους μου, στην τιμή μου και στην πατρική μου γη ότι δεν θα επιτρέψω στο χέρι μου να

ξαποστάσει και στην ψυχή μου να αναπαυθεί μέχρις ότου σπάσουν οι αλυσίδες που μας καταπιέζουν με τη θέληση της ισπανικής εξουσίας».

Ο Μπολιβάρ δεν αμφιταλαντεύτηκε ποτέ σε σχέση με αυτή τη βαθιά αποφασιστικότητα που εξέφραζε ο όρκος του, ακόμη και κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες. Τα χρόνια που έρχονταν τον έκαναν να συνειδητοποιήσει ότι για την επιτυχία έκβαση του προτάγματος του τερματισμού της αποικιακής κυριαρχίας θα έπρεπε να πραγματοποιηθούν θεμελιώδεις αλλαγές, όχι μόνο στις διεθνείς πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις εξουσίας, αλλά και βαθύτερα, στην υφιστάμενη κοινωνική τάξη πραγμάτων. Οι θεμελιώδεις αυτές κοινωνικές αλλαγές περιλάμβαναν την απελευθέρωση των δούλων, στην οποία λυσσαλέα αντιδρούσε η κοινωνική του τάξη. Ακόμη και η αγαπημένη του αδελφή τον θεωρούσε «τρελό» εξαιτίας της ανυποχώρητης επιμονής του στην ισότητα.

Ο Μπολιβάρ αποκαλούσε την ισότητα «νόμο των νόμων», προσθέτοντας ότι «χωρίς την ισότητα, όλες οι ελευθερίες, όλα τα δικαιώματα ακυρώνονται. Γι' αυτή την ισότητα θα πρέπει να κάνουμε θυσίες». Τις θέσεις αυτές τις πρέσβευε με μια πραγματικά ασυμβίβαστη έννοια. Και προκειμένου να αποδείξει με πράξεις την εγκυρότητα των αρχών και των πεποιθήσεών του, στις οποίες έτρεφε μια βαθιά πίστη, δεν δίστασε ούτε στιγμή να ελευθερώσει όλους τους δούλους των εκτάσεων που είχε στην κατοχή του, στην προσπάθειά του να δώσει μια όσο το δυνατόν ευρύτερη κοινωνική βάση στον αγώνα για μια πλήρη και μη αντιστρέψιμη χειραφέτηση από τη βαθιά ριζωμένη αποικιακή κυριαρχία. Στη θαυμάσια ομιλία του στο Συνέδριο της Ανγκοστούρα, τον Φεβρουάριο του 1819, χαρακτήρισε την απελευθέρωση των δούλων τη ζωτικότερη απ' όλες τις εντολές και τις αποφάσεις του, λέγοντας ότι

«αφήνω στην κυρίαρχη απόφασή σας την αναμόρφωση ή την ανάκληση όλων των νόμων και των διαταγμάτων που υπέγραψα. Κάνω, ωστόσο, έκκληση να επιβεβαιώσετε την απόλυτη ελευθερία των δούλων, όπως θα υπερασπιζόμουν τη ζωή μου και τη ζωή της δημοκρατίας».

Και αυτό έγινε αρκετές δεκαετίες πριν από την εποχή που τέθηκε και μπόρεσε να διευθετηθεί μερικώς το ζωτικό θέμα της χειραφέτησης των σκλάβων στη Βόρεια Αμερική. Γιατί τα μέλη της Συντακτικής Συνέλευσης των ΗΠΑ δεν είχαν ποτέ μια τέτοια έγνοια στο μυαλό τους και ακόμη λιγότερο στην καρδιά τους, να θέσουν τέλος στο απάνθρωπο σύστημα της δουλοκτησίας, από το οποίο επωφελούνταν άμεσα οι ίδιοι. Η φοβερή κληρονομιά αυτής της μοιραίας παράλειψης συνέχισε να επιβεβαιώνεται με διάφορες μορφές επί αιώνες και να εκδηλώνεται με τον πιο τραγικό τρόπο ακόμη και στις μέρες μας, όπως μας μαρτυρούν τα γεγονότα της Νέας Ορλεάνης την περίοδο του τυφώνα Κατρίνα τον Αύγουστο/Σεπτέμβριο του 2005.

Ως αναγκαίο αντίβαρο όχι μόνο απέναντι στην «Ιερά Συμμαχία», που περι-

λάμβανε επίσης την Ισπανία, αλλά, το σημαντικότερο, και απέναντι στις αυξανόμενες ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ο Μπολιβάρ προσπάθησε να συγκροτήσει μια διαρκή συνομοσπονδία των εθνών της Λατινικής Αμερικής. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι οι προσπάθειές του αυτές όχι μόνο εμποδίστηκαν αλλά και μηδενίστηκαν εντελώς από την κατά πολύ ισχυρότερη χώρα του Βορρά και τους συμμάχους της.

Διακρίνοντας με μεγάλη διορατικότητα την κυρίαρχη τάση της ιστορικής εξέλιξης, που φτάνει μέχρι τις μέρες μας, ο Μπολιβάρ υποχρεώθηκε τελικά να συμπεράνει ότι «οι Ηνωμένες Πολιτείες της Βόρειας Αμερικής φαίνεται να είναι προορισμένες από τη μοίρα να καταδικάσουν την Αμερική στην αθλιότητα εν ονόματι της Ελευθερίας». Όπως γνωρίζουμε όλοι, οι λόγοι του προέδρου Τζορτζ Μπους –ανεξάρτητα από το ποιος τους συντάσσει– είναι διανθισμένοι με τη γλοιωδώς επαναλαμβανόμενη λέξη «ελευθερία». Αυτό που άλλαξε από την εποχή του Μπολιβάρ είναι ότι σήμερα οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής διατείνονται ότι είναι προορισμένες από την ίδια τη Θεία Πρόνοια να μεταχειρίζονται όπως τους ευχαριστεί, «εν ονόματι της ελευθερίας», όχι μόνο τη Λατινική Αμερική, αλλά ολόκληρο τον κόσμο, χρησιμοποιώντας ακόμη και τα πιο βίαια μέσα στρατιωτικής επιθετικής δράσης εναντίον όλων όσων τολμούν να αντιταχθούν στα πλανητικά τους ιμπεριαλιστικά σχέδια.

Ακόμη και οι αγγλικανοί επίσκοποι, σ' ένα έγγραφό τους που δημοσιοποιήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2005, απέρριψαν μια τέτοια αλαζονική υπόθεση δικαιοσύνης και θεϊκού προορισμού ως καθοδηγητικής αρχής της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, παρ' όλο που –κατανοητό αλλά πάντως εσφαλμένα– την απέδωσαν στην επιρροή του χριστιανικού φονταμενταλισμού. Είναι κατανοητό, γιατί στη βάση αυτή θα μπορούσαν ex officio να προσφέρουν μια αυταρχική καταδίκη μιας «θεολογικά παρανοημένης» θέσης. Ωστόσο εσφαλμένα, γιατί αυτός ο προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής των κυρίαρχων τάξεων των ΗΠΑ έχει τις ιστορικές του καταβολές μέχρι τις ημέρες του Σιμόν Μπολιβάρ, αν όχι και ακόμη παλαιότερα. Και σ' εκείνους που προτιμούν να τον αποδίδουν απλώς στο Ρεπουμπλικανικό Κόμμα του Τζορτζ Μπους θα έπρεπε να υπενθυμίσουμε ότι ήταν ο δημοκρατικός πρόεδρος Μπιλ Κλίντον αυτός που, σε απόλυτη ομοθυμία προς την κυβέρνησή του, από την υπουργό Εξωτερικών Μαντλίν Ολμπράιτ (που συνέχισε να επαναλαμβάνει την κλιντονιανή ινδουιστική προσευχή) μέχρι τον υπουργό Εργασίας Ρόμπερτ Ράιχ,¹ υποστήριζε ότι υπήρχε «μόνο ένα απαραίτητο έθνος: οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής». Σ' αυτή τη βάση, όπως διατυπώνεται από τον δις εκλεγμένο πρόεδρο της Αμερικής Μπιλ Κλίντον, τα άλλα έθνη θα έπρεπε να καταδικάζονται από το «μοναδικό και μόνο απαραίτητο έθνος» για τις απολύτως απαράδεκτες φιλοδοξίες τους να αποφασίζουν κυρίαρχα, χωρίς την παραμικρή έγνοια για δημοκρατία και ελευθερία, ως ένοχα «εθνικού πανδαιμόνιου», σύμφωνα με τα λόγια του πρεσβύτερου δημοκρατικού γερουσιαστή Daniel Patrick Moynihan.²

Ο Μπολιβάρ θεωρούσε τη νομική ισότητα, το «νόμο των νόμων» κατά τη δική του έκφραση, απολύτως αναγκαία για τη συγκρότηση μιας κοινωνίας πολιτικά βιώσιμης απέναντι στις δυνάμεις που έτειναν εκ των έδων να ανακόψουν την πολιτική της ανάπτυξη και να παραβιάσουν, ακόμη και να εκμηδενίσουν την κυριαρχία της στις διεθνείς σχέσεις. Επέμενε ότι η φυσική (σωματική) ανισότητα θα πρέπει να αντισταθμίζεται αδιάλειπτα και σε κάθε περίπτωση, γιατί πρόκειται για μια «αδικία της φύσης». Και ήταν αρκετά ρεαλιστής ώστε να παραδέχεται ότι η νομική ισότητα δεν θα μπορούσε να επιτελέσει το έργο της διόρθωσης της φυσικής (σωματικής) ανισότητας πέρα από έναν ορισμένο βαθμό και με περιορισμένο τρόπο. Δεν θα μπορούσε να το κάνει ακόμη και αν θεσπίζονταν από τους νομοθέτες μέτρα θεμελιώδους κοινωνικής σημασίας, όπως πράγματι ήταν αυτό της απελευθέρωσης των σκλάβων.

Αυτό που υποχρεωτικά απαιτούνταν προκειμένου να γίνει πραγματικά βιώσιμη η δεδομένη κοινωνική τάξη πραγμάτων ήταν ο μετασχηματισμός του συνολικού κοινωνικού ιστού πολύ πέραν των μέτρων όπως η νομική χειραφέτηση των σκλάβων. Καθόλου παράξενο λοιπόν που, ψηλαφίζοντας τις απαιτούμενες λύσεις για τις οποίες δεν είχε φτάσει ακόμη η κατάλληλη ιστορική στιγμή, ο Μπολιβάρ συνάντησε μεγάλη εχθρότητα ακόμη και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, στις οποίες προσέφερε απaráμιλλες υπηρεσίες, που αναγνωρίστηκαν με τον μοναδικό τίτλο του *El Libertador* με τον οποίο είχε τιμηθεί την εποχή εκείνη. Έτσι λοιπόν, όσο παράδοξο και αν μας ακούγεται αυτό σήμερα, πέρασε τις τελευταίες του μέρες σε μια τραγική απομόνωση.

Όσον αφορά τους αντιπάλους του στις Ηνωμένες Πολιτείες της Βόρειας Αμερικής, που αισθάνθηκαν να απειλούνται από την εξάπλωση των εμπνευσμένων του αντιλήψεων για την ισότητα —τόσο στο εσωτερικό όσο και στο χειρισμό των διακρατικών σχέσεων— δεν δίστασαν να τον καταδικάσουν και να τον δυσφημίσουν ως τον «επικίνδυνο παράφρονα του Νότου».

Με μια μεγάλη αίσθηση της αναλογίας, ένα χάρισμα απολύτως ζωτικό για τους πάντες, και ιδίως για τις μεγάλες πολιτικές φυσιογνωμίες που έχουν το πρότερο, στις κοινωνίες μας, να λαμβάνουν αποφάσεις που επηρεάζουν βαθιά τις ζωές αναρίθμητων ανθρώπων, ο Μπολιβάρ έλεγε για τον εαυτό του ότι ήταν ένα «πτερό στον άνεμο». Αυτό το είδος εκτίμησης του ρόλου μας στην κοινωνία δεν θα μπορούσε να είναι περισσότερο ξένο προς τους απολογητές της καθεστηκυίας κοινωνικής και πολιτικής τάξης πραγμάτων που θα ήθελαν να καταστήσουν ανέφικτη την όποια σημαντική αλλαγή, είτε αυτή επέρχεται από κοινωνικές θύελλες, είτε επέρχεται βαθμιαία, παρά την κατά καιρούς προσποιητή αποδοχή αυτής της τελευταίας. Ακόμη, οι άνθρωποι αυτοί είναι σταθερά προσηλωμένοι στο μάταιο καθήκον της επιδίωξης να αναιρέσουν τις αλλαγές στις οποίες οι ίδιοι συγκατατέθηκαν στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης. Έτσι, λοιπόν, συνεχίζουν να αρνούνται ότι είναι δυνατόν να υπάρχουν βαθύτερες πραγματικές αιτίες πίσω από το ξέσπασμα

κοινωνικών και πολιτικών θυελλών που μεταφέρουν στη ράχη τους σαν μπολιβαριανά «φτερά στον άνεμο» τις πολιτικές φυσιογνωμίες που επιμένουν με ριζοσπαστικό πάθος στην αναγκαιότητα θεμελιωδών κοινωνικών αλλαγών. Και όταν οι αθεράπευτοι απολογητές μας δεν μπορούν να κρατήσουν κλειστά τα μάτια στο γεγονός του περιοδικού ξεσπάσματος κοινωνικών καταιγίδων, προτιμούν να τις αποδίδουν βολικά στον ανορθολογισμό, στην αποδοχή από μέρους του όχλου ενός ανήθικου λαϊκισμού, και τα παρόμοια, προσποιούμενοι ότι μ' αυτό τον τρόπο δίνουν μια ορθολογική απάντηση στην πρόκληση που υποτίθεται ότι έχουν απέναντί τους, ενώ στην πραγματικότητα υπεκφεύγουν από το ίδιο το πρόβλημα. Είναι υποχρεωμένοι να λειτουργούν μ' αυτό τον τρόπο, γιατί δεν έχουν απολύτως καμιά αίσθηση της αναλογίας, ούτε θα μπορούσαν ποτέ να την αποκτήσουν.

Σ' αυτό το πνεύμα, ο ευρείας κυκλοφορίας *Economist* του Λονδίνου αρνείται να δώσει οποιοδήποτε νόημα στην έκφραση «μπολιβαριανή επανάσταση», παρά το γεγονός ότι η πολιτική ηγεσία της Βενεζουέλας, σε συνδυασμό με τις σταθερές της αναφορές στο ανολοκλήρωτο πρόταγμα της εποχής του Σιμόν Μπολιβάρ, έχει θέσει σε κίνηση μια διαδικασία εκ βάθρων μετασχηματισμού της χώρας. Ενός μετασχηματισμού ο οποίος, επιπλέον, συνεχίζει να αντηχεί σε ολόκληρη την ήπειρο και να προκαλεί την εμφάνιση σημαντικών αντηχήσεων και σε άλλα μέρη της Λατινικής Αμερικής. Με μια εσκεμμένα υβριστική πρόθεση, ο *Economist* θέτει πάντα εντός σαρκαστικών εισαγωγικών τη λέξη «μπολιβαριανός» —σαν να ήταν καθετί το μπολιβαριανό αυτονόητα παράλογο— αντί μιας σοβαρής εξέτασης των ιδίων των ζητημάτων, τα οποία πολύ θα επιθυμούσε να ξεφορτωθεί χωρίς καμιά επιχειρηματολογία. Τα εισαγωγικά υποτίθεται ότι κάνουν τη δουλειά της απώθησης, με τη μορφή μιας εκ των προτέρων απόρριψης των συντελούμενων εξελίξεων στη Λατινική Αμερική, θεωρώντας ότι μ' αυτό τον παράδοξο τρόπο προσφέρουν μια αναντίρρητη απόδειξη. Ωστόσο, το μόνο πράγμα που μπορούν να αποδείξουν οι εκδότες του *Economist* μ' αυτή την κουραστική επανάληψη των σαρκαστικών τους εισαγωγικών είναι η φθονερή τους ανοησία. Καθώς είναι απόλυτα ταγμένοι στην υπηρεσία των συμφερόντων των κυρίαρχων κύκλων των ΗΠΑ, ως αυτόκλητοι προπαγανδιστές της ετήσιας οικονομικής Συνόδου Κορυφής που συγκαλείται στο Νταβός, φαίνεται ότι ακόμη και σήμερα πιστεύουν ότι ο Μπολιβάρ δεν ήταν τίποτα περισσότερο από έναν «επικίνδυνο παράφρονα του Νότου». Με το ίδιο πνεύμα με το οποίο προσπαθούν να χαρακτηρίσουν (και να ξεφορτωθούν χωρίς άλλη κουβέντα) όλους εκείνους που είναι αποφασισμένοι να επικαιροποιήσουν το πρόταγμα του.

Ωστόσο, η αλήθεια είναι ότι τα ριζοσπαστικά επιτεύγματα με αντοχή στο χρόνο μπορούν να οικοδομηθούν μόνο σωρευτικά και με έναν συνειδητά παρατεταμένο τρόπο, στη βάση της ουσιαστικής ιδιοποίησης της προοδευτικής παράδοσης που προηγήθηκε των σημερινών εγχειρημάτων και εξακολούθησε να έχει την ίδια κατεύθυνση, παρ' όλες τις αντιξοότητες. Ούτε η φύση του θεμελίου στο οποίο θα

στηρίζουμε το όποιο οικοδόμημα, και επομένως αυτού που θα ιδιοποιηθούμε θετικά, ούτε η μακροπρόθεσμη συνολική κατεύθυνση της ίδιας της ιστορικής εξέλιξης της ανθρωπότητας μπορεί να επιλεγεί αυθαίρετα. Το κοινωνικό μας σύμπαν είναι υπερφορτωμένο με τεράστια προβλήματα, τόσο σε σχέση με τις συνεχώς εντεινόμενες εκρηκτικές ανισότητες που κληρονομήσαμε από το παρελθόν, όσο και σε σχέση με τη συνεχώς αυξανόμενη ασυγκράτητη παραβίαση της φύσης από τη μεριά του καπιταλιστικού τρόπου κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής που μας απειλεί με έναν οικολογικό όλεθρο. Αυτοί είναι οι λόγοι για τους οποίους οι συντηρητικές και αντιδραστικές προσπάθειες αντιστροφής της κατεύθυνσης του ιστορικού χρόνου είναι τελικά καταδικασμένες σε αποτυχία, καθότι είναι δομικά ανίκανες να παράξουν σωρευτικά επιτεύγματα, όποιες και αν είναι οι επιτυχίες τις οποίες μπορούν να επιβάλουν προσωρινά στην κοινωνία –λόγω των κυρίαρχων αλλά όλο και περισσότερο ασταθών σχέσεων εξουσίας, οι οποίες φέρνουν στο προσκήνιο όλο και πιο καταπιεστικές μορφές ακόμη και σε πρώην δημοκρατικές χώρες– με αντίτιμο τη μεγάλη δυστυχία στην οποία υποβάλλονται εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι. Ωστόσο, ούτε με την υπεκφυγή ούτε με την εντεινόμενη καταπίεση μπορούν να επιτελούν τους σκοπούς τους επ' αόριστον. Γιατί και οι δύο αυτοί δρόμοι μακροπρόθεσμα αποδεικνύονται εξαιρετικά και καταστροφικά ολέθριοι. Τα τρομερά προβλήματα του κοινωνικού μας σύμπαντος πρέπει να αντιμετωπιστούν αργά ή γρήγορα στις ουσιαστικές τους διαστάσεις, σε αντιδιαστολή με το επιδερμικό καμουφλάζ δημοκρατίας και ελευθερίας που όλοι μας γνωρίζουμε πολύ καλά.

Όπως επίσης γνωρίζουμε πολύ καλά, οι ιστορικές θύελλες που παρασύρουν φτερά στον άνεμο σαν τον Σιμόν Μπολιβάρ είναι πιθανό να κοπιάσουν προσωρινά χωρίς να εκπληρώσουν την αρχική τους υπόσχεση. Οι στόχοι που έθεσαν ακόμη και οι πιο διακεκριμένες ιστορικές προσωπικότητες μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο όταν πραγματικά φτάσει η εποχή τους, τόσο με την αντικειμενική όσο και με την υποκειμενική της έννοια. Παρά την τραγική απομόνωσή του στο τέλος, η συμβολή του Μπολιβάρ στην επίλυση ορισμένων από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της εποχής του, και υπό μια πολύ καλά αναγνωρίσιμη έννοια ορισμένων από τις προκλήσεις της εποχής μας, είναι μνημειώδης, όπως ήταν μνημειώδης και η συμβολή του Hose Marti στην Κούβα, που ακολούθησε τα βήματά του. Δεν μπορούμε να πετύχουμε αν δεν χτίσουμε συνειδητά πάνω στην κληρονομιά που μας άφησαν ως καθήκον για το μέλλον, καθήκον προσδιορισμένο εκ νέου στο παρόν, σύμφωνα με τις επικρατούσες συνθήκες. Στις εκκλήσεις που απηύθυνε στον λαό σε κάποιες κρίσιμες περιστάσεις, ο Μπολιβάρ περιέγραψε την πεποίθησή του ότι «έχει φτάσει η μέρα της Αμερικής, και καμιά ανθρώπινη δύναμη δεν μπορεί να καθυστερήσει την πορεία της φύσης που οδηγεί το χέρι της Πρόνοιας». Προς το τέλος της ζωής του, υποχρεώθηκε να παραδεχτεί την τραγική πραγματικότητα ότι η μέρα της Αμερικής, όπως την φανταζόταν προηγουμένως, δεν είχε φτάσει ακόμα.

Το κύριο εμπόδιο από αυτή την άποψη ήταν η έντονη αντίθεση μεταξύ της πολιτικής ενότητας των χωρών της Λατινικής Αμερικής, την οποία υποστήριζε ο Μπολιβάρ, και των εχθρικών/αντικρουόμενων συνιστωσών των κοινωνικών τους μικρόκοσμων. Με δεδομένο το γεγονός ότι οι κοινωνικοί μικρόκοσμοι αυτών των χωρών είχαν φθαρεί από εσωτερικούς ανταγωνισμούς, ακόμη και οι ευγενέστερες και οι πειστικότερες εκκλήσεις θα μπορούσαν να λειτουργήσουν μόνον εφόσον ήταν αισθητή η απειλή που προερχόταν από τον Ισπανό αποικιοκρατικό αντίπαλο. Ωστόσο, η απειλή αυτή δεν μπορούσε από μόνη της να θεραπεύσει τις εσωτερικές αντιφάσεις των δεδομένων κοινωνικών μικρόκοσμων. Η κατάσταση δεν θα μπορούσε να αλλάξει ριζικά ούτε με τον διορατικό εντοπισμό των νέων κινδύνων που αναφέρθηκαν προηγουμένως, από τη μεριά του Μπολιβάρ. Και συγκεκριμένα, ότι «οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής φαίνεται να προορίζονται από τη μοίρα να καταδικάσουν την Αμερική στην αθλιότητα εν ονόματι της ελευθερίας». Έναν κίνδυνο τον οποίο υπογράμμισε με το ίδιο πνεύμα, ακόμα πιο έντονα, ο Jose Martí έξι χρόνια αργότερα.³ Και οι δύο ήταν το ίδιο ρεαλιστές στις διαγνώσεις τους, όπως ήταν γενναίοδωροι στην υπεράσπιση μιας ιδεατής λύσης στα σοβαρά προβλήματα της ανθρωπότητας: ο μεν Μπολιβάρ, όταν πρότεινε έναν τρόπο αρμονικής συνένωσης όλων των εθνών της ανθρωπότητας στον ισθμό του Παναμά που θα ήταν η πρωτεύουσα του πλανήτη, με τον ίδιο τρόπο που «ο Κωνσταντίνος ήθελε να καταστήσει το Βυζάντιο πρωτεύουσα του ημισφαιρίου της Αρχαιότητας», ο δε Martí όταν ισχυριζόταν ότι “*patria es humanidad*” (η ανθρωπότητα είναι η πατρίδα μας).

Ωστόσο, την εποχή που διατυπώνονταν αυτά τα ιδεώδη ο ιστορικός χρόνος συνέχιζε να δείχνει προς την αντίθετη κατεύθυνση: προς τη φοβερή ένταση των κοινωνικών ανταγωνισμών και τη φρικτή αιματοχυσία των δύο παγκόσμιων πολέμων που ξεπήδησαν από αυτούς τους ανταγωνισμούς. Ακόμη, η επακόλουθη απειλή στις μέρες μας είναι ακόμα μεγαλύτερη από ποτέ. Μάλιστα, είναι ποιοτικά μεγαλύτερη γιατί αυτό που διακυβεύεται είναι η ίδια η επιβίωση της ανθρωπότητας. Φυσικά, αυτό δεν καθιστά τα ίδια τα ιδεώδη με τη μακρόχρονη υποστήριξη απαρχαιωμένα. Αντίθετα, μπορεί μόνο να υπογραμμίζει την αυξανόμενη επιτακτικότητα τους. Παρ’ όλ’ αυτά, είναι γεγονός, σήμερα όπως και στην εποχή του Μπολιβάρ, ότι δεν μπορούμε να προσβλέπουμε σε μια βιώσιμη λειτουργία του κοινωνικού μικρόκοσμου της ανθρωπότητας χωρίς να ξεπεράσουμε τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς των μικροκόσμων της: των αντίπαλων/αντικρουόμενων συστατικών κυττάρων της κοινωνίας μας, σε συνθήκες καπιταλιστικού κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου. Γιατί ένας συνεκτικός και κοινωνικά βιώσιμος μακρόκοσμος είναι νοητός μόνο στη βάση των αντίστοιχων και ανθρώπινα ανταμειβόμενων συστατικών κυττάρων διαπροσωπικών σχέσεων.

Σήμερα, οι ιστορικές συνθήκες παρουσιάζουν θεμελιώδεις διαφορές σε σχέση με αυτές της εποχής των θριάμβων του Μπολιβάρ και της τελικής του τραγικής ήτ-

τας. Διαφέρουν υπό την έννοια ότι η κοινωνική και ιστορική ανάπτυξη που μεσολάβησε έθεσε στην ημερήσια διάταξη την πραγματοποίηση των στόχων που την εποχή εκείνη δεν γίνονταν δεκτοί, υπό μια διπλή έννοια. Πρώτον, με το άνοιγμα της δυνατότητας εγκαθίδρυσης ενός δυναμικά αρμονικού μικρόκοσμου σε παγκόσμια κλίμακα, πέραν των καταστρεπτικών συγκρούσεων των διακρατικών ανταγωνισμών του παρελθόντος που συσώρευσαν όλους τους ολέθρους του ιμπεριαλισμού. Αυτή ακριβώς τη δυνατότητα επιχειρεί να υπογραμμίσει το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στην επαναλαμβανόμενη έκκλησή του: «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός». Η δεύτερη όψη της ίδιας πρότασης είναι αξεχώριστη από την πρώτη, απομακρύνοντας την ασάφεια κάθε συζήτησης περιορισμένης στη δυνατότητα και μόνο. Γιατί αν η εν λόγω δυνατότητα δεν υποδηλώνει έναν βαθμό πιθανότητας και αναγκαιότητας, δεν μπορεί να σημαίνει τίποτα απολύτως. Στην παρούσα συγκυρία μας, ο συνεκτικός και πλανητικά βιώσιμος κοινωνικός μικρόκοσμος που υποστηρίζουμε –σε οξεία αντιδιαστολή προς κάθε διακαώς προωθούμενη αλλά μη πραγματοποιήσιμη καπιταλιστική προπαγάνδα σχετικά με τη «νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση»– είναι αδιανόητος χωρίς τον θεωρητικό ορισμό και την πρακτική άρθρωση των συστατικών κυττάρων της κοινωνικής ανταλλαγής κατά έναν αυθεντικό σοσιαλιστικό τρόπο.

Μ' αυτό τον τρόπο πιθανότητα και αναγκαιότητα συνδυάζονται στο παρόν, ιστορικά συγκεκριμένο, κοινωνικό μας σύμπαν, σε μια διαλεκτική ενότητα. Δυνατότητα, γιατί χωρίς την υπέρβαση των δομικών προσδιορισμών των ασυμφιλίωτων ανταγωνισμών του κεφαλαίου –για την οποία εμφανίστηκε το σοσιαλιστικό πρόταγμα στην πορεία της ιστορικής ανάπτυξης της ανθρωπότητας– είναι τελείως μάταιο ακόμη και το να ονειρεύεται κανείς την εγκαθίδρυση ενός πλανητικά βιώσιμου κοινωνικού σύμπαντος. Και αναγκαιότητα –όχι με την έννοια κάποιου μηχανιστικού πεπρωμένου, αλλά μιας ζωτικής και ασυμπίεστης ανάγκης– γιατί αν στην πορεία των επόμενων δεκαετιών δεν επιτύχουμε το συνολικό ξερίζωμα του κεφαλαίου από τον εδραιωμένο τρόπο κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής, ο αφανισμός της ανθρωπότητας είναι η μόνη μας προοπτική. Το κύριο δίδαγμα της σοβιετικής κατάρρευσης είναι ότι αν υποκαταστήσουμε το κατά πολύ θεμελιώδες και δύσκολο καθήκον της εκρίζωσης του κεφαλαίου από το σύνολο της κοινωνικής καθεστηκυίας τάξης με έναν ορισμό του σοσιαλισμού με όρους αποτίναξης του καπιταλιστικού κράτους, το μόνο που μπορούμε να περιμένουμε είναι η παλινόρθωση του καπιταλισμού.

Είναι τελείως αδύνατο να δρομολογήσουμε το μεγάλο ιστορικό καθήκον της εκρίζωσης του κεφαλαίου και να προσανατολιστούμε θετικά προς ένα βιώσιμο μέλλον χωρίς να ενεργοποιήσουμε το σύνολο των πόρων του πνεύματος ριζικής αποφασιστικότητας, σε συντονισμό με τις απαιτήσεις της εποχής μας, όπως ο Μπολιβάρ, με τον δικό του τρόπο, στις συνθήκες της εποχής του. Είναι πράγματι γεγονός ότι έχει φτάσει ο καιρός για την πραγμάτωση των μπολιβαριανών στόχων,

στην ευρύτερη προοπτική τους, όπως τους υπερασπίστηκε δημόσια για κάποιον διάστημα ο πρόεδρος Τσάβες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το μόνο που μπορούν να κάνουν οι προπαγανδιστές του κεφαλαίου, που χρησιμοποιούν τον όρο μπολιβαριανό πρόταγμα σε σαρκαστικά εισαγωγικά, είναι να γελοιοποιούνται. Ιστορική συνέχεια δεν σημαίνει μηχανική επανάληψη αλλά δημιουργική ανανέωση, με τη βαθύτερη έννοια του όρου. Έτσι λοιπόν, όταν λέμε ότι έχει έρθει ο καιρός για την πραγμάτωση των μπολιβαριανών στόχων, με το πνεύμα ότι θα πρέπει να επικαιροποιηθούν στις σημερινές ιστορικές συνθήκες, με όλη την κατεπείγουσα και σαφώς αναγνωρίσιμη σημασία που διατηρούν και για όλο τον υπόλοιπο κόσμο, αυτό σημαίνει ακριβώς ότι στους προσβλεπόμενους ριζικούς μετασχηματισμούς, αν πραγματικά θέλουμε να τους εμπεδώσουμε, θα πρέπει να αποδώσουμε μια σοσιαλιστική έννοια. Όλ' αυτά γίνονται πολύ καθαρά σήμερα στους κυριότερους λόγους που έχει εκφωνήσει και τις συνεντεύξεις που έχει δώσει ο πρόεδρος Τσάβες – όπου αναδεικνύεται ανάγλυφα το δραματικό δίλημμα «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα».

Το καθήκον αυτό της ριζοσπαστικής ανανέωσης με κανένα τρόπο δεν περιορίζεται στη Λατινική Αμερική. Τα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα της ευρωπαϊκής Αριστεράς, όπως και αυτά της Βόρειας Αμερικής έχουν επίσης ανάγκη μια σε βάθος επαναξιολόγηση των στρατηγικών τους του παρελθόντος αλλά και του παρόντος, με δεδομένες τις οδυνηρές τους ήττες κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι σαφώς αναγνωρίσιμες κοινωνικές και πολιτικές ζυμώσεις της Λατινικής Αμερικής, που ανάγονται στην εποχή της κουβανέζικης επανάστασης και που επί δεκαετίες τώρα εκδηλώνονται σε μια πλειάδα σημεία αυτής της ηπείρου, και όχι μόνο στη Βενεζουέλα, έχουν τόσο πολλά να μας πουν σχετικά με το θεμελιώδες ερώτημα «τι να κάνουμε;». Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο θα πρέπει να ανοίξουμε τα μάτια μας και να εκφράσουμε την αλληλεγγύη μας στη δημιουργική ανανέωση της μπολιβαριανής παράδοσης στη Βενεζουέλα τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Δυστυχώς, πολύ λίγα πράγματα είναι γνωστά σχετικά με το πρόσφατο παρελθόν αυτού του κινήματος έξω από τη Λατινική Αμερική, παρά το ότι μερικά από τα δόγματά του αφορούν άμεσα όλους μας. Έτσι λοιπόν, πριν επιστρέψουμε στο ζήτημα των σημερινών προοπτικών ανάπτυξης (του κινήματός μας) στο τελευταίο κεφάλαιο αυτού του άρθρου, παραθέτω στο επόμενο κεφάλαιο, χωρίς καμιά μεταβολή, αυτό που έγραψα το 1993 σχετικά με το μπολιβαριανό πρόταγμα, πέντε χρόνια πριν από τις κρίσιμες προεδρικές εκλογές της Βενεζουέλας,⁴ και δημοσιεύτηκε το φθινόπωρο του 1995 ως κεφάλαιο 18 του *Beyond Capital: "Historical Actuality of the Socialist Offensive"*.⁵

Η ριζοσπαστική κριτική της πολιτικής από τον Ούγκο Τσάβες το 1993

Η κριτική του κοινοβουλευτικού συστήματος από μια ριζοσπαστική οπτική δεν αρχίζει με τον Μαρξ. Τη βρίσκουμε σε μια πολύ δυνατή διατύπωση ήδη από τον 18ο αιώνα στα γραπτά του Ρουσό. Ξεκινώντας από τη θέση ότι η κυριαρχία ανήκει στον λαό και επομένως δεν υπάρχει νόμιμος τρόπος απαλλοτρίωσής της υπέρ οποιουδήποτε άλλου, ο Ρουσό υποστήριξε επίσης ότι για τους ίδιους λόγους δεν είναι δυνατόν να μετατραπεί σε καμιά μορφή αντιπροσωπευτικής παραίτησης:

«Επομένως, οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι του λαού δεν είναι και δεν μπορούν να είναι οι αντιπρόσωποί του. Είναι απλώς οι διαχειριστές του, και δεν μπορούν να διεκπεραιώσουν καμιά συγκεκριμένη ενέργεια. Νόμος που δεν έχει επικυρωθεί από τον λαό αυτοπροσώπως είναι ανίσχυρος και κενός – στην πραγματικότητα δεν είναι νόμος. Ο λαός της Αγγλίας θεωρεί τον εαυτό του ελεύθερο, αυτό όμως είναι ένα χονδροειδές λάθος. Είναι ελεύθερος μόνο στη διάρκεια της εκλογής των μελών του Κοινοβουλίου. Από τη στιγμή που αυτά έχουν εκλεγεί, η σκλαβιά και ο λαός δεν είναι τίποτα. Η χρήση της ελευθερίας που κάνει κατά τις σύντομες στιγμές που απολαύει αυτή την ελευθερία δείχνει ότι του αξίζει να χάσει και αυτές τις στιγμές».⁶

Την ίδια στιγμή, ο Ρουσό έκανε τη σημαντική παρατήρηση ότι παρ' όλο η νομοθετική εξουσία δεν μπορεί να διαχωριστεί από τον λαό ακόμα και μέσω της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης, οι κυβερνητικές ή «εκτελεστικές» λειτουργίες θα πρέπει να εξετάζονται κάτω από ένα πολύ διαφορετικό φως. Με τη διατύπωση του ίδιου του Ρουσό:

«Κατά την άσκηση της νομοθετικής εξουσίας, ο λαός δεν μπορεί να αντιπροσωπεύεται. Ωστόσο, κατά την άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας, η οποία είναι μόνο η δύναμη που εφαρμόζεται προκειμένου να γίνει αποτελεσματικός ο νόμος, ο λαός και μπορεί και οφείλει να αντιπροσωπεύεται».⁷

Μ' αυτό τον τρόπο, ο Ρουσό, ο οποίος παραποιήθηκε και υπέστη κακομεταχείριση από τους «δημοκρατικούς» ιδεολόγους, ακόμα και του «σοσιαλιστικού τζετ σετ», γιατί επέμενε ότι «δεν μπορεί να υπάρξει ελευθερία χωρίς ισότητα»⁸ – το οποίο επομένως διέγραφε ακόμη και την καλύτερη μορφή αντιπροσώπευσης ως μια κατ' ανάγκην ιεραρχία βασισμένη σε διακρίσεις και ανισότητες – είχε προτάξει μια πολύ πρακτικότερη άσκηση της κυβερνητικής και πολιτικής εξουσίας από αυτή που του πιστώνεται συνήθως ή αυτή για την οποία κατηγορείται. Είναι σημαντικό ότι σ' αυτή τη διαδικασία της μεροληπτικής παραποίησης και οι δύο ζωτικής σημασίας αρχές της θεωρίας του Ρουσό, που είναι χρησιμοποιήσιμες και από τους σοσιαλιστές σε μια κατάλληλα προσαρμοσμένη μορφή, έχουν απορριφθεί και ριχτεί

στα αζήτητα. Βέβαια, η αλήθεια είναι ότι, από τη μια πλευρά, η εξουσία της λήψης απόφασης σε θεμελιώδη ζητήματα δεν θα έπρεπε ποτέ να διαχωρίζεται από τις λαϊκές μάζες, όπως απέδειξε πέρα από κάθε αμφισβήτηση η πραγματική ιστορία τρόμου του σοβιετικού κρατικού συστήματος που λειτούργησε εναντίον του λαού από τη σταλινική γραφειοκρατία εν ονόματι του σοσιαλισμού με τον πιο αυταρχικό τρόπο. Ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά, η διεκπεραίωση των ειδικών κυβερνητικών και εκτελεστικών λειτουργιών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής αναπαραγωγικής διαδικασίας μπορεί πράγματι να ανατίθεται σε μέλη της δεδομένης κοινότητας, υπό την προϋπόθεση ότι διενεργείται με κανόνες που ορίζονται αυτόνομα και ελέγχονται κατάλληλα σε όλες τις βαθμίδες της διαδικασίας λήψης συσπιδών αποφάσεων από τους συνεταιρισμένους παραγωγούς.

Έτσι λοιπόν, οι δυσκολίες δεν εδράζονται στις δύο βασικές αρχές καθ' εαυτές, όπως τις διατύπωσε ο Ρουσώ, αλλά στον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να συσχετιστούν με τον υλικό και πολιτικό έλεγχο της κοινωνικής μεταβολικής διαδικασίας από το κεφάλαιο. Για την εμπέδωση μιας σοσιαλιστικής μορφής λήψης αποφάσεων σε συμφωνία με τις αρχές της αναπαλλοτρίωτης και καθοριστικής εξουσίας (δηλαδή της «κυριαρχίας») της εργασίας όχι ως ιδιαίτερης τάξης αλλά ως της καθολικής συνθήκης της κοινωνίας) και της ανάθεσης ειδικών ρόλων και λειτουργιών υπό καλά καθορισμένους, ευέλικτα κατανομημένους και κατάλληλα εποπτευόμενους κανόνες, θα απαιτούνταν η εισαγωγή και η ριζική αναδιάρθρωση των ανταγωνιστικών υλικών τομέων του κεφαλαίου. Μια διαδικασία που θα έπρεπε να προχωρήσει πολύ πέραν αυτού που θα μπορούσε εύστοχα να ρυθμιστεί με ιδέες προερχόμενες από τις αρχές του Ρουσώ για την αναπαλλοτρίωτη λαϊκή κυριαρχία και το πόρισμά της για τις αναθέσεις. Με άλλα λόγια, σ' ένα σοσιαλιστικό καθεστώς, η «νομοθετική» διαδικασία θα έπρεπε να βρίσκεται σε σύμφυση με την παραγωγική διαδικασία κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο αναγκαίος οριζόντιος καταμερισμός εργασίας –που συζητήθηκε στο κεφάλαιο 14 του *Beyond Capital*– να συμπληρώνεται από ένα σύστημα αυτοπροσδιοριζόμενου συντονισμού της εργασίας από το τοπικό προς το συνολικό επίπεδο.

Η σχέση αυτή βρίσκεται σε αιχμηρή αντιδιαστολή με τον ολέθριο κατακόρυφο καταμερισμό εργασίας από το κεφάλαιο, ο οποίος συμπληρώνεται από τη «διάκριση των εξουσιών», σ' ένα αλλοτριωμένο «δημοκρατικό πολιτικό σύστημα» που έχει επιβληθεί από τα πάνω στις εργαζόμενες μάζες, χωρίς περιθώρια άλλων επιλογών. Γιατί ο κατακόρυφος καταμερισμός εργασίας σε συνθήκες κυριαρχίας του κεφαλαίου επηρεάζει υποχρεωτικά και μολύνει αθεράπευτα εκτός των άλλων και κάθε όψη του οριζόντιου καταμερισμού εργασίας, από τις απλούστερες παραγωγικές λειτουργίες μέχρι τις πολυπλοκότερες λογιστικές διαδικασίες της νομοθετικής ζούγκλας. Η τελευταία είναι μια ακόμη πυκνότερη νομοθετική ζούγκλα όχι μόνο γιατί οι ασταμάτητα πολλαπλασιαζόμενοι κανόνες και οι θεσμικές συνιστώσες της

πρέπει να παίζουν τον ζωτικό τους ρόλο στη διατήρηση του ελέγχου της πραγματικά ή εν δυνάμει αμφισβητησιακής συμπεριφοράς της εργασίας, να εποπτεύουν τις περιορισμένες διεκδικήσεις της εργασίας, όπως και να εγγυώνται τη συνολική κυριαρχία του κεφαλαίου επί της κοινωνίας. Επίσης, θα πρέπει με κάποιο τρόπο να συμφιλιώνουν σε κάθε συγκεκριμένη στιγμή της εκτυλισσόμενης ιστορικής διαδικασίας –στο βαθμό που μια τέτοια συμφιλίωση είναι εφικτή– τα ιδιαίτερα συμφέροντα της πλειονότητας των κεφαλαίων με την ανεξέλεγκτη δυναμική της ολότητας του κοινωνικού κεφαλαίου που τείνει προς τον τελικό του αυτοπροσδιορισμό ως πλανητικού κεφαλαίου.

Σε κάποιο πρόσφατο σχολιασμό της κριτικής της κοινοβουλευτικής αντιπροσωπευσης από τον Ρουσό, ο Ούγκο Τσάβες, ηγέτης ενός ριζοσπαστικού κινήματος στη Βενεζουέλα – του Movimiento Bolivariano Revolucionario (MRB-200), γράφει σχετικά με τη χρόνια κρίση του κοινωνικοπολιτικού συστήματος της χώρας:

«Με την εμφάνιση των ποπουλιστικών κομμάτων, το σύστημα των γενικών εκλογών μετατράπηκε σε εργαλείο για να αποκοιμηθεί ο λαός της Βενεζουέλας και να υποδουλωθεί στο όνομα της δημοκρατίας. Επί δεκαετίες τα ποπουλιστικά κόμματα βάσισαν το λόγο τους σε αναρίθμητες πατερναλιστικές υποσχέσεις που επινοήθηκαν για να διαλύσουν τη λαϊκή συνείδηση. Τα αλλοτριωτικά πολιτικά ψεύδη συνέθεσαν τη “γη της επαγγελίας” στην οποία θα οδηγούμασταν μέσω ενός δρόμου σπαρμένου με ροδοπέταλα. Το μόνο πράγμα που θα είχαν να κάνουν οι Βενεζουελανοί θα ήταν να πάνε στις εκλογικές κάλπες ελπίζοντας ότι τα πάντα θα μπορούσαν να λυθούν χωρίς την παραμικρή λαϊκή προσπάθεια. [...] Έτσι λοιπόν, η πράξη της ψήφου μετασχηματίστηκε σε αρχή και τέλος της δημοκρατίας».⁹

Ο συντάκτης αυτών των γραμμών απολαμβάνει τη δεύτερη υψηλότερη εκτίμηση από τον λαό της Βενεζουέλας (αμέσως μετά τον Ραφαέλ Καλντέρα) μεταξύ των δημόσιων προσώπων όλων των εκφάνσεων της ζωής, μακράν όλων των άλλων πολιτικών με κομματική ταυτότητα. Έτσι λοιπόν, αν το ήθελε, θα μπορούσε εύκολα να καταλάβει μια υψηλή δημόσια θέση, γεγονός που ανασκευάζει το σύνθημα επιχείρημα ότι αυτοί που ασκούν κριτική στο υπάρχον πολιτικό σύστημα το κάνουν μόνο επειδή δεν είναι σε θέση να καλύψουν τις σκληρές απαιτήσεις των δημοκρατικών εκλογών. Για την ακρίβεια, ο Ούγκο Τσάβες την εποχή που γράφονται οι γραμμές αυτές (1993) απορρίπτει το «τραγούδι των σειρήνων» των διαμορφωτών της κοινής γνώμης –προσπαθούν να παθητικοποιήσουν τους ανθρώπους, λέγοντάς τους ότι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας σχετικά με την κρίση γιατί απόμεινε «μόνο λίγος καιρός» μέχρι τις εκλογές– για πολλούς και διάφορους λόγους. Ο Τσάβες υπογραμμίζει ότι ενώ η συνήθης πολιτική συμβουλή ζητά «λίγο περισσότερη υπομονή» μέχρι τις εκλογές που είναι προγραμματισμένες στους επόμενους μήνες, «κάθε λεπτό που περνά, γεννιούνται στη Βενεζουέλα εκατοντάδες παιδιά, των

οποίων η υγεία τίθεται σε κίνδυνο λόγω έλλειψης τροφίμων και φαρμάκων, ενώ δι-σεκατομμύρια από τον εθνικό πλούτο λεηλατούνται και αυτό που απομένει είναι το ξεραμένο αίμα της. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να δώσουμε πίστη σε μια πολιτι-κή τάξη η οποία απέδειξε στην κοινωνία ότι δεν έχει καμιά βούληση να επιβάλει την αλλαγή». ¹⁰ Για το λόγο αυτόν, ο Ούγκο Τσάβες αντιπαράθετει στο υπάρχον σύστημα κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης την ιδέα ότι «ο κυρίαρχος λαός θα πρέπει να μετασχηματιστεί σε αντικείμενο και υποκείμενο της εξουσίας. Η επι-λογή αυτή δεν είναι διαπραγματεύσιμη για τους επαναστάτες». ¹¹ Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο θα πραγματοποιηθεί αυτή η αρχή, ο Τσάβες προβλέπει ότι στην πορεία της ριζοσπαστικής αλλαγής,

«η εκλογική εξουσία του ομόσπονδου κράτους θα καταστεί η πολιτικονομική συνι-στώσα μέσω της οποίας οι πολίτες θα είναι οι θεματοφύλακες της λαϊκής κυριαρ-χίας, η άσκηση της οποίας θα παραμένει από εδώ και πέρα στα χέρια του λαού. Η εκλογική εξουσία θα επεκταθεί σε ολόκληρο το κοινωνικοπολιτικό σύστημα του έθνους δημιουργώντας τα κανάλια για μια πραγματικά πολυκεντρική κατανομή της εξουσίας, μεταφέροντας την εξουσία από το κέντρο προς την περιφέρεια, αυξάνο-ντας την πρακτική ικανότητα λήψης αποφάσεων και την αυτονομία των ξεχωρι-στών δήμων και κοινοτήτων. Οι εκλογικές συνελεύσεις της κάθε κοινότητας και πολιτείας θα εκλέγουν τα εκλογικά συμβούλια που θα έχουν μόνιμο χαρακτήρα και θα λειτουργούν σε απόλυτη ανεξαρτησία από τα πολιτικά κόμματα. Τα συμβούλια αυτά θα είναι σε θέση να ιδρύουν και να διευθύνουν τους πιο διαφορετικούς θεσμούς άμεσης δημοκρατίας: λαϊκές συνελεύσεις, δημοψηφίσματα, λαϊκές πρωτοβουλίες, βέτο, ανακλήσεις κλπ. Έτσι λοιπόν η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας θα με-ταλλαχθεί σε μια μορφή όπου η δημοκρατία, βασισμένη στη λαϊκή κυριαρχία, ανα-δεικνύεται σε πρωταγωνιστή της εξουσίας. Σ' αυτά ακριβώς τα σύνορα μπορούμε να χαράξουμε τα όρια της προσφοράς της μπολιβαριανής δημοκρατίας. Και τότε θα είμαστε πολύ κοντά στην περιοχή της ουτοπίας». ¹²

Το κατά πόσο οι ιδέες αυτές μπορούν να γίνουν πραγματικότητα ή θα παρα-μείνουν ουτοπικά ιδεώδη δεν μπορεί να αποφασιστεί στα στενά όρια της πολιτικής σφαίρας. Γιατί και η ίδια η τελευταία έχει ανάγκη εκείνο το είδος ριζικού μετα-σχηματισμού που προδιαγράφει εξ αρχής την προοπτική του «μαρασμού του κρά-τους». Στη Βενεζουέλα, όπου, όπως σε πολλά μέρη της χώρας, αυτοί που διαδη-λώνουν την εξέγερσή τους εναντίον του παραλογισμού της ψήφου μέσω της εκλο-γικής αποχής, ¹³ των παραδοσιακών πολιτικών πρακτικών και της απολογητικής νομιμοποιητικής χρήσης του «δημοκρατικού εκλογικού συστήματος», που διεκδικεί για λογαριασμό του συστήματος τη μη αμφισβητήσιμη δικαίωση μιας «λαϊκής εντολής προερχόμενης από την πλειοψηφία», φθάνουν το 90% του πληθυσμού, κα-μιά καταδίκη του αδιάφορου κοινοβουλευτικού πατερναλισμού δεν μπορεί να θεω-ρηθεί υπερβολικά οξεία. Ούτε θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει σοβαρά ότι η

υψηλή εκλογική συμμετοχή συνιστά από μόνη της απόδειξη μιας πραγματικά υπαρκτής δημοκρατικής λαϊκής συναίνεσης. Στο κάτω κάτω, σε κάποιες δυτικές δημοκρατίες, η ψηφοφορία είναι υποχρεωτική και ενδέχεται τελικά η νομιμοποιητική της αξία να μην είναι μεγαλύτερη από τις πιο ακραίες μορφές μιας ανοιχτά κριτικής αποχής που τροφοδοτείται από την απαισιόδοξη παραίτηση.

Παρ' όλ' αυτά, το μέτρο της εγκυρότητας προκειμένου να υποβάλουμε στην απαραίτητη ριζοσπαστική κριτική το σύστημα της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης είναι η στρατηγική ανάληψη της άσκησης της «κυριαρχίας της εργασίας», όχι μόνο στις πολιτικές συναθροίσεις, ανεξάρτητα από το πόσο άμεσες μπορεί να είναι αυτές σε σχέση με την οργάνωσή τους και τον τρόπο λήψης πολιτικών αποφάσεων, αλλά και στην αυτοπροσδιοριζόμενη παραγωγική και κατανομητική δραστηριότητα των ατόμων της κοινωνίας σε κάθε μεμονωμένο τομέα και σε όλες τις βαθμίδες της κοινωνικής μεταβολικής διαδικασίας. Αυτό ακριβώς το στοιχείο χαράσσει τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ της σοσιαλιστικής επανάστασης που είναι σοσιαλιστική στις προθέσεις της –όπως η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917– και της «διαρκούς επανάστασης» ενός πραγματικού σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Γιατί χωρίς την προοδευτική και τελικά ολοκληρωτική μεταφορά της λήψης αποφάσεων σχετικά με την υλική αναπαραγωγή και κατανομή στους συνασπισμένους παραγωγούς δεν υπάρχει ελπίδα μετασχηματισμού των μελών της μετεπαναστατικής κοινότητας σε υποκείμενα εξουσίας.

Προσδοκίες ανάπτυξης

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τα παρατιθέμενα χωρία που προέρχονται από το τελευταίο κεφάλαιο του *Pueblo, Sufragio y Democracia*, η συνεχής έκκληση για έναν βιώσιμο σοσιαλιστικό μετασχηματισμό, στο πνεύμα ενός ριζικού προσδιορισμού, είναι ιδιαίτερα αισθητή. Και δικαίως. Γιατί μετά από τόσους αγώνες και τόσες θυσίες σ' όλες τις γωνίες της γης, και επί τόσους αιώνες, αφιερωμένους στην υπόθεση της ανθρωπίνης χειραφέτησης, σήμερα είναι ακόμα επιτακτικότερα αληθές –εν μέσω μιας εντεινόμενης δομικής κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος που απειλεί την ίδια μας την επιβίωση– ότι «ο κυρίαρχος λαός θα πρέπει να μετασχηματιστεί σε αντικείμενο και υποκείμενο της εξουσίας. Η επιλογή αυτή είναι αδιαπραγμάτευτη για τους επαναστάτες». Ο Ούγκο Τσάβες Φρίας υπογράμμισε με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο αυτή την αλήθεια στην μπροσούρα του 1993, πέντε χρόνια πριν από την εκλογή του στην προεδρία.

Χωρίς έναν τέτοιο μετασχηματισμό, με τη βαθύτερη και κυριολεκτική έννοια του όρου – που σημαίνει τίποτα λιγότερο από την αναγκαιότητα να αποκτήσουν τα κοινωνικά άτομα έναν συνειδητό έλεγχο επί των συνθηκών της ύπαρξής τους,

η παλαιά τάξη ιεραρχικής κυριαρχίας είναι βέβαιο ότι θα επανακαμίψει, ακόμη και σε σύγκρουση με τις καλύτερες προθέσεις ριζικής αλλαγής. Το γεγονός αυτό εγγράφει στην ιστορική ατζέντα, με το χαρακτήρα του αναντίρρητα επείγοντος, το ζήτημα του σοσιαλισμού στον 21ο αιώνα. Μια μορφή σοσιαλισμού όπου –και μέσω της οποίας– ο λαός δεν μπορεί μόνο να καταστεί αλλά και παραμένει κυρίαρχο υποκείμενο εξουσίας σε κάθε τομέα. Μόνο μ' αυτό τον τρόπο είναι εφικτό να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά τις τεράστιες προκλήσεις και τους συνεχώς εντεινόμενους κινδύνους της εποχής μας. Είναι σαφές ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος.

Οι κοινωνικές και πνευματικές ζυμώσεις στη Λατινική Αμερική από αυτή την άποψη υπόσχονται περισσότερα για το μέλλον απ' όσα μπορούμε να βρούμε επί του παρόντος στις καπιταλιστικά αναπτυγμένες χώρες. Αυτό είναι κατανοητό, γιατί η ανάγκη μιας ριζικής αλλαγής είναι πολύ περισσότερο πειστική στη Λατινική Αμερική απ' ό,τι στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Γιατί οι ατελείωτες υποσχόμενες λύσεις «εκσυγχρονισμού» και «ανάπτυξης» αποδείχτηκαν κενές υποσχέσεις και οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν με αυτές τις διακηρύξεις ήταν τελικά απόλυτα καταστροφικές για τους λαούς. Έτσι λοιπόν, ενώ παραμένει γεγονός ότι ο σοσιαλισμός ως εναλλακτικό κοινωνικό καθεστώς αναπαραγωγής πρέπει να χαρακτηριστεί μια καθολικά βιώσιμη προσέγγιση, που θα περιλαμβάνει και τις πιο αναπτυγμένες καπιταλιστικές περιοχές του κόσμου, συμπεριλαμβανομένων και των ΗΠΑ, δεν μπορούμε να στοχαστούμε αυτό το πρόβλημα με όρους μιας χρονικής διαδοχής όπου η μελλοντική κοινωνική επανάσταση στις καπιταλιστικά προηγμένες χώρες θα συγκεντρώνει περισσότερες πιθανότητες σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου. Αντιθέτως. Γιατί, με δεδομένη τη μαζική αδράνεια που δημιουργείται από τα επενδυμένα κεφαλαιακά συμφέροντα στις προνομιούχες καπιταλιστικές χώρες, σε συνδυασμό με τη συναινετική συνενοχή των μεταρρυθμιστικών δυνάμεων της εργασίας στην αυτοϋπηρετούμενη ανάπτυξή τους, είναι πολύ πιθανότερη η εκδήλωση ενός αλυσιδωτού κοινωνικού ξεσηκωμού στο όχι μακρινό μέλλον στη Λατινική Αμερική απ' ό,τι είναι στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Δυτική Ευρώπη, με μακροχρόνιες συνέπειες για τον υπόλοιπο κόσμο.

Σε μια συνέντευξη, που παραχώρησα τον Ιανουάριο του 2003 στην εθνικής κυκλοφορίας βραζιλιάνικη εφημερίδα *Folha de Sao Paulo*, μου τέθηκε το ερώτημα: «Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με τις παράλληλες πορείες που χάραξαν ο Λουίζ Ινάθιο Λούλα ντα Σίλβα και οι άλλοι Λατινοαμερικανοί ηγέτες, όπως ο Φιντέλ Κάστρο και ο Ούγκο Τσάβες;», έδωσα την εξής απάντηση:

«Οι παράλληλες πορείες έχουν βαθιές συνέπειες, παρά τις προφανείς διαφορές μεταξύ των περιστάσεων υπό τις οποίες οδηγήθηκαν αυτοί οι ριζοσπάστες ηγέτες στην κατάληψη της παρούσας θέσης τους επικεφαλής των αντίστοιχων κυβερνήσεων. Οι παράλληλες πορείες κυριαρχούν γιατί υπογραμμίζουν υποχρεωτικά ότι το

σύνολο της Λατινικής Αμερικής χρειάζεται μια βαθύτερη, πραγματικά ριζική αλλαγή... Την πολύ μεγάλη εκλογική νίκη του προέδρου Λούλα ακολούθησε –και μάλιστα ευρισκόμενη σε άμεση συσχέτιση– η παταγώδης χρεοκοπία όλων των μορφών διευθέτησης στην Αργεντινή, μια χώρα που επί ένα πολύ μεγάλο διάστημα θεωρούνταν το αξεπέραστο μοντέλο για όλη τη Λατινική Αμερική. Και όταν μιλάμε για τους τρεις ριζοσπάστες ηγέτες, τον Λούλα, τον Φιντέλ Κάστρο και τον Τσάβες, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τον πρόεδρο Αλιέντε, που επίσης επιχείρησε να εισάγει ριζοσπαστικές αλλαγές στη χώρα του και το πλήρωσε με τη ζωή του. Αναμφίβολα, αυτοί που αρνούνται να συλλογιστούν την ίδια την ιδέα μιας ουσιαστικής αλλαγής θα συνεχίσουν να προσπαθούν να διαγράψουν τη στιγμή της εμφάνισης ριζοσπαστών ηγετών της Λατινικής Αμερικής στην ιστορική σκηνή. Αλλά, εξίσου αναμφίβολα, είναι αναπόφευκτο να εμφανίζονται τέτοιοι ηγέτες, ξανά και ξανά, στο βαθμό που δεν υπηρετούνται θετικά οι βαθιοί κοινωνικοί και ιστορικοί λόγοι της ανάδειξής τους».

Τέλος, στον κατάλογο των ριζοσπαστών ηγετών της Λατινικής Αμερικής μπορούμε σήμερα να προσθέσουμε το όνομα του Έβο Μοράλες, που εκλέχθηκε στην προεδρία της Βολιβίας με τη μαζική ψήφο των εκλογών του Δεκεμβρίου του 2005. Την εκλογική του εκστρατεία ακολούθησαν μεγάλες προσδοκίες από μέρους των επί μακρόν υπό εκμετάλλευση λαϊκών μαζών της χώρας του, ιδίως επειδή υποσχόταν να φέρει εις πέρας μια εκτεταμένη μπολιβαριανή επανάσταση. Η συντριπτική υποστήριξη που γνώρισε εξαιτίας του προγράμματος αυτού που είχε υποσχεθεί αποτελεί από μόνη της μια καθαρή ένδειξη της ισχυρής επιθυμίας για ριζική αλλαγή στη Βολιβία. Φυσικά, με δεδομένη την οδυνηρή προηγούμενη απογοήτευση σε άλλα μέρη της Λατινικής Αμερικής, παραμένει το ερώτημα σε ποιο βαθμό μπορεί ο Έβο Μοράλες να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του λαού του, υπό τις αναμφίβολα πολύ δύσκολες συνθήκες τις οποίες κανείς δεν θα έπρεπε να αγνοεί. Όποια, όμως, και αν είναι η απόφαση σ' αυτό το ζήτημα, μπορούμε να είμαστε απόλυτα βέβαιοι ότι με το πέρασμα του χρόνου όλο και περισσότεροι ριζοσπάστες πολιτικοί ηγέτες θα εμφανίζονται σε διάφορα μέρη της Λατινικής Αμερικής, συμπεριλαμβανομένων των χωρών εκείνων στις οποίες οι ριζοσπαστικές δυνάμεις γνώρισαν στο πρόσφατο παρελθόν κάποιες πολύ σημαντικές απογοητεύσεις, ως αποτέλεσμα του άνανδρου συμβιβασμού των κυβερνήσεών τους με τις πολιτικές και χρηματοδοτικές επιταγές των ΗΠΑ. Θα εμφανίζονται υποχρεωτικά, ως απάντηση στο βάθεμα της κρίσης των κοινωνιών τους, όπως επίσης και του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος γενικά, με αναπόφευκτη δέσμευση στην εμπέδωση ενός βιώσιμου εναλλακτικού συστήματος ακόμη και σε σύγκρουση με την εχθρικήτερη κωλυσιεργία από το εξωτερικό και σε πείσμα των σοβαρών δομικών προβλημάτων που κληρονόμησαν οι χώρες τους από το παρελθόν. Μόνο η συνάρθρωση και η εντατικοποίηση μιας ριζοσπαστικής αλτερνατίβας που θα είναι αγχυ-

ρωμένη σε πλατιές λαϊκές μάζες με μια ασυμβίβαστη στρατηγική που θα πιέζει για έναν πραγματικά ουσιαστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας μπορεί να υποσχεθεί τη διέξοδο από τον σημερινό, εμφανώς παραλυτικό, λαβύρινθο αντιφάσεων.

Φυσικά, θα αποτελούσε αυταπάτη το να προσβλέπουμε σε μια γραμμική ανوديκή ανάπτυξη από αυτή την άποψη. Θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε σοβαρά το γεγονός ότι οι αντίπαλοι του σοσιαλισμού έχουν τεράστιους πόρους στη διάθεσή τους για την προστασία της περιχαρακωμένης εξουσίας του κεφαλαίου. Είναι η αρνητική διάσταση της μεγάλης ιστορικής πρόκλησης που πρέπει να αντιμετωπίσουμε. Ταυτόχρονα, η θετική απαίτηση μιας επιτυχίας που θα έχει διάρκεια είναι ακόμη βαρύτερη. Γιατί η επεξεργασία βιώσιμων σοσιαλιστικών στρατηγικών, όπως και η επιτυχής συνάρθρωση και εμπέδωση των αντίστοιχων οργανωτικών μορφών, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές επίπεδο, παραμένει μια θεμελιώδης πρόκληση για το μέλλον. Για τους λόγους αυτούς, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε πιθανά πισωγυρίσματα και υποτροπές, ανεξάρτητα από το πόσο μεγάλη είναι η ανάγκη θετικών λύσεων και το πόσο ελπιδοφόρα είναι τα αρχικά επιτεύγματα.

Στη Βραζιλία, η ριζοσπαστική πτέρυγα του εργατικού κινήματος, τόσο στα εργατικά συνδικάτα όσο και στα πολιτικά κόμματα, έπαιξε έναν κρίσιμο ρόλο στον τερματισμό της στηριζόμενης από τις ΗΠΑ στρατιωτικής δικτατορίας εδώ και περισσότερο από δύο δεκαετίες. Μ' αυτό τον τρόπο, ενέπνευσε επίσης και ορισμένα ριζοσπαστικά κινήματα και σε άλλα μέρη της Λατινικής Αμερικής. Πέραν αυτού, στη συνέχεια, το ΡΤ κατέγραψε μια σημαντική εκλογική επιτυχία με την άνοδο του Λουίζ Ινάθιο Λούλα ντα Σίλβα στην προεδρία. Ωστόσο, παρά τα κάποια μη αμφισβητήσιμα απτά επιτεύγματα σε περιορισμένες περιοχές, η επί μακρόν εμπεδωμένη καπιταλιστική τάξη πραγμάτων στη Βραζιλία κατόρθωσε να διατηρεί σταθερά τον έλεγχο της συνολικής αναπαραγωγικής διαδικασίας της κοινωνίας, περιθωριοποιώντας τους πολιτικούς αντιπάλους της, προς μεγάλη απογοήτευση των λαϊκών δυνάμεων σ' όλες τις γωνίες της χώρας. Είναι επομένως κατανοητό ότι οι αγωνιστές του σοσιαλισμού στη Βραζιλία είναι σήμερα υποχρεωμένοι να υποστηρίζουν ότι έχουμε ακόμη πολύ δρόμο να διανύσουμε μέχρις ότου θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι μεταβλήθηκαν σημαντικά, αφήνοντας κατά μέρος την περίπτωση, ότι ξεπεράστηκαν σε σταθερή βάση, οι κληρονομημένοι περιορισμοί της οργανωμένης ιστορικής Αριστεράς – που σε κάθε καπιταλιστική χώρα έτεινε να συρρικνωθεί σ' έναν πολιτικό χώρο και έναν ρόλο τελείως συμβατό με τον τρόπο λειτουργίας του παλαιού καθεστώτος.

Αλλά, ακόμη και τώρα, παρ' όλες τις αναγνωρίσιμες και δυνητικές οπισθοδρομήσεις, θα ήταν τελείως λάθος να δώσουμε μια απαισιόδοξη εικόνα όσον αφορά τις προοπτικές της συνολικής ανάπτυξης σχετικά με τη συνεχιζόμενη (ή μη) βιωσιμότητα του καπιταλιστικού συστήματος στο σύνολό του. Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι παρ' όλες τις ιλιγγιώδεις επιτυχίες του κεφαλαίου τις τελευταίες δύο δεκαετίες σε διάφορα μέρη του κόσμου, ιδίως στις κοινωνίες

του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού», οι δυνάμεις που εργάζονται για την οικοδόμηση μιας ριζικά διαφορετικής τάξης πραγμάτων συνάντησαν ενθαρρυντικές εκδηλώσεις σε διάφορα μέρη της «γεωπολιτικής αυλής» των Ηνωμένων Πολιτειών, συμπεριλαμβανομένης όχι μόνο της Βενεζουέλας αλλά και των αγωνιστών οι οποίοι συνεχίζουν να περιφρονούν και την ελάχιστη πιθανότητα που ευνοεί ακόμη την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων στην Κολομβία.

Εκτός αυτού, είναι επίσης πολύ σημαντικό τα ριζοσπαστικά κινήματα στα διάφορα σημεία του κόσμου, ανεξάρτητα από το πόσο σχετικά ασθενή ίσως είναι στην παρούσα χρονική στιγμή, να αποφασίσουν να αποτινάξουν τους ιστορικής προέλευσης αλλά πλέον απόλυτα αναχρονιστικούς οργανωτικούς περιορισμούς της παραδοσιακής πολιτικής Αριστεράς. Γιατί οι οργανώσεις της δεν μπορούν να αποδεχτούν πλέον την εύκολη εξήγηση ότι η αποτυχία ορισμένων στρατηγικών που υπέθαλπαν στο παρελθόν, σε συνδυασμό με την αντίστοιχη οπισθοχώρηση την οποία βίωσε το σοσιαλιστικό κίνημα, ήταν συμπτωματικές ή απλώς ζήτημα προδοσίας ορισμένων προσώπων. Συνειδητοποιώντας ότι στις σημερινές ιστορικές συνθήκες απαιτείται μια κριτική –και αυτοκριτική– επανεξέταση ορισμένων σημαντικών στρατηγικών του παρελθόντος και παραδοχών σχετικά με την οργάνωση, οι οργανώσεις της Αριστεράς έχουν εμπλακεί σε μια διαδικασία οδυνηρού αλλά αναγκαίου αναπροσανατολισμού των δυνάμεών τους. Και αυτό γίνεται με σκοπό να είναι σε θέση να θέσουν σε κίνηση όχι μόνο την αναγκαία άρνηση του υπάρχοντος, αλλά επίσης και τη θετική διάσταση μιας βιώσιμης ηγεμονικής αλтерνατίβας. Είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε αυτή τη συνθήκη, προκειμένου να ανασκευάσουμε την πανταχού παρούσα προπαγάνδα της καθεστηκυίας τάξης, που συνεχίζει να διεκδικεί τον μόνιμο θρίαμβό της επί των πρώην σοσιαλιστικών αντιπάλων της.

Όταν η πρωθυπουργός Μάργκαρετ Θάτσερ –η αφοσιωμένη ιδεολογική και πολιτική υποστηρίκτρια του νεοφιλελευθερισμού στη Βρετανία– κατόρθωσε να κάμψει τη διάρκεια ενός έτους απεργία των Βρετανών ανθρακωρύχων παρατάσσοντας αδίσταχτα εναντίον τους το σύνολο των οικονομικών και πολιτικών μηχανισμών του καπιταλιστικού κράτους, με την καθόλου ευκαταφρόνητη χείρα βοήθειας που της έτεινε το ίδιο το Εργατικό Κόμμα (παρά το γεγονός ότι αυτό βρισκόταν την εποχή εκείνη ακόμη στην αντιπολίτευση), υπερηφανευόταν ότι «κινήγησε το σοσιαλισμό για καλό σκοπό». Η δήλωση αυτή ήταν μια πρωθύστερη υπόθεση, ακόμη και αν φαινόταν να επιβεβαιώνεται από τον ανυπόμονο συνθηκολόγο μετασχηματισμό του Εργατικού Κόμματος σε «Νέο εργατικό κόμμα», και μάλιστα, σε «φίλο των επιχειρήσεων», σύμφωνα τα λόγια των ηγετών του, και κατά προτίμηση των μεγάλων επιχειρήσεων. Στην πραγματικότητα, η σχετικά εύκολη εξάπλωση του νεοφιλελευθερισμού από τη δεκαετία του 1970 και εξής δεν ήταν απλώς ένα βρετανικό φαινόμενο αλλά μια τεράστιας έκτασης διεθνής εξέλιξη που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εκτεινόταν σ' ολόκληρο τον πλανήτη.

Είναι ακόμη σημαντικότερο να τονίσουμε, από αυτή την άποψη, ότι η αναίσχυρη εφαρμογή των κύριων δογμάτων του νεοφιλελευθερισμού πρακτικά σ' όλο τον κόσμο –ακόμη και στις κοινωνίες του άλλοτε αποκαλούμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού»– δεν ήταν καθόλου εκδήλωση μιας ακαταμάχητης αναζωογόνησης και μιας μόνιμα εξασφαλισμένης υγείας του κεφαλαίου στην κατεύθυνση του μέλλοντός του. Η εφαρμογή των δογμάτων αυτών κατέστη αναγκαία από το ξέσπασμα της δομικής κρίσης του συστήματος, λόγω των επικίνδυνα συρρικνούμενων περιθωρίων μιας βιώσιμης καπιταλιστικής μεγέθυνσης. Σ' αυτή την ποιοτικά νέα δομική κρίση το κεφάλαιο δεν μπορούσε να απαντήσει μόνο με την υιοθέτηση μιας ακόμη πιο επιθετικής στάσης.

Κατά συνέπεια, το κεφάλαιο στην πορεία ανάπτυξής του, τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, χρειάστηκε να ανακαλέσει τις «παραχωρήσεις» του κράτους πρόνοιας που είχε προσφέρει στην εργασία – για τις οποίες δεν χρειαζόταν να πληρώσει κανένα αντίτιμο την εποχή της γέννησης του κράτους πρόνοιας, εφόσον οι υποτιθέμενες «παραχωρήσεις» ήταν μέρος και πακέτο της δυναμικής της ανεμπόδιστης και έντονα κερδοφόρας καπιταλιστικής μεγέθυνσης της μεταπολεμικής περιόδου. Ο επανακαθορισμός του στρατηγικού προσανατολισμού της κατεστημένης τάξης πραγμάτων στο πνεύμα του ανάλλγτου νεοφιλελευθερισμού αποτέλεσε τόσο την πρακτική εφαρμογή των πέρα από κάθε προηγούμενο εκμεταλλευτικών και καταπιεστικών πολιτικών που υπαγόρευσε ο ωμός αυταρχισμός του κεφαλαίου, αλλά και την κυνική ιδεολογική δικαίωσή του.

Μάλιστα, αυτό που καθιστά αυτά τα γεγονότα πολύ χειρότερα για τους πιστούς του κεφαλαίου είναι ότι είναι τελείως αδύνατο να ισχυρίζεται κανείς ότι ο νεοφιλελευθερισμός, μέσω της ανοιχτά αυταρχικής του στάσης, κατόρθωσε να επιλύσει τη δομική κρίση του συστήματος ανοίγοντας την πόρτα για μια νέα φάση υγιούς επέκτασης, που, παρά τις επανειλημμένες περί αυτού υποσχέσεις, ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε. Το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια οι κυρίαρχες δυνάμεις του παγκόσμιου κεφαλαίου έπρεπε να φτάσουν μέχρι του σημείου της εμπλοκής τους στις πιο επιθετικές και καταστροφικά δαπανηρές περιπέτειες, συμπεριλαμβανόμενης της πρακτικής της απελευθέρωσης πολέμων γενοκτονίας –που κυνικά και υποκριτικά γίνονται εν ονόματι της «δημοκρατίας και της ελευθερίας»– από τις οποίες δεν διαφαίνεται κάποια «στρατηγική διεξόδου»¹⁴ (για να χρησιμοποιήσουμε τις ήπια κριτικές διατυπώσεις ακόμα και των υποστηρικτών του συστήματος), αποδεικνύει την αποτυχία των επιχειρούμενων θεραπειών και τη σημαντική επιδείνωση της ίδιας της κρίσης.

Μια άλλη διάσταση του ίδιου προβλήματος αφορά άμεσα τις προοπτικές ανάπτυξης της εργασίας ως δομικού ανταγωνιστή του κεφαλαίου. Σε αντίθεση με κάθε συζήτηση σχετικά με την υποστηριζόμενη «ενσωμάτωση της εργατικής τάξης», στην πραγματικότητα διαπιστώνουμε τη συνολική διαστρέβλωση της –αναμφίβολα

συντελεσμένης— συνθηκολόγησης της παραδοσιακής πολιτικής ηγεσίας της εργασίας ως αναγκασία και αναλλοίωτη ενσωμάτωση της ίδιας της εργατικής τάξης: δηλαδή ως μη αντιστρέψιμη ενσωμάτωση της μίας και μόνης κοινωνικής δύναμης που είναι σε θέση να προσφέρει μια ηγεμονική αλтерνατίβα στην κυριαρχία του κεφαλαίου. Μια κυριαρχία που —εξαιτίας των ολόένα και περισσότερο καταστροφικών εσωτερικών προσδιορισμών της— δεν είναι πλέον βιώσιμη σε μια βάση διαρκείας.

Βεβαίως, ο συνθηκολόγος μετασχηματισμός του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος σε «Νέο εργατικό κόμμα» δεν ήταν καθόλου μεμονωμένο φαινόμενο. Κάποια κόμματα που μια φορά και έναν καιρό βρίσκονταν στα αριστερά του βρετανικού Εργατικού Κόμματος —π.χ. το Γαλλικό και το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα— έζησαν την ίδια περίοδο μια εξίσου αρνητική εμπειρία. Οι απολογητές της καθεστηκυίας τάξης πανηγυρίζουν όλες αυτές τις μεταμορφώσεις με τον ίδιο τρόπο που χαιρέτησαν την επιτυχή γενικευμένη επιβολή του νεοφιλελευθερισμού. Δηλαδή ως την ευπρόσδεκτη απόδειξη της ανθεκτικής αναζωογόνησης του συστήματος, και κατά συνέπεια ως τον αναμφισβήτητο θρίαμβο της αυθαίρετα υποστηριζόμενης σοφίας, σύμφωνα με την οποία «δεν υπάρχει καμιά άλλη αλтерνατίβα».

Ωστόσο, τίποτα δεν θα ήταν πιο μυωπική ανάγνωση αυτών των γεγονότων και εξελίξεων που εμφανίζονται και υποχωρούν μαζί. Οι ίδιες οι ιστορικές αποδείξεις δείχνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση, όχι παρά αλλά, παραδόξως, εξαιτίας ακριβώς του γεγονότος ότι οι παραδοσιακές κυρίαρχες δυνάμεις της Αριστεράς σε πολλές χώρες υποτάχτηκαν ανεπιφύλαχτα στις επιταγές του ευρισκόμενου σε δομική κρίση κεφαλαίου. Γιατί η αλήθεια, όσο άβολη κι αν είναι για τους υπερασπιστές της καθεστηκυίας τάξης, είναι ότι ακόμη και ο πιο δουλοπρεπής συμβιβασμός της παραδοσιακής ηγεσίας της εργασίας —που στερείται μιας δικής της βιώσιμης στρατηγικής από την εποχή του εδώ και περισσότερο από έναν αιώνα παλαιού και πλέον αποκαλυπτικά εγκαταλελειμμένου συνθήματος του «εξελικτικού σοσιαλισμού»— είναι παντελώς αδύναμη να θεραπεύσει την κατάσταση. Με την έννοια αυτή, η πιο ενοχλητική αλήθεια είναι ότι υπό τις παρούσες ιστορικές συνθήκες τίποτα δεν φαίνεται να λειτουργεί, ακόμη και με τους πιο βραχυπρόθεσμους όρους, χωρίς την εντατικοποίηση της κοινωνικοοικονομικής επιθετικότητας του κεφαλαίου και την άμεση επέκτασή της σε αυξανόμενη κρατική βία.

Αυτό που συνέβη στην πραγματικότητα μέσω της επιβολής του νεοφιλελευθερισμού, με την πιο ενεργή συμμετοχή της ίδιας της ρεφορμιστικής εργασίας σε ορισμένες χώρες — στη Βρετανία ήδη υπό τον Dennis Healy, υπουργό Οικονομικών στην κυβέρνηση του Χάρολντ Ουίλσον, που εγκαινίασε τον πρώτο γύρο άγριων νεοφιλελεύθερων πολιτικών πολύ πριν από τη Μάργκαρετ Θάτσερ, ήταν η αμετάκλητη απομάκρυνση της «μεγάλης αυταπάτης», σύμφωνα με την οποία ο ταξικός συμβιβασμός και ο βαθμιαίος μεταρρυθμισμός ήταν οι μόνες απαντήσεις στα σοβαρά δομικά προβλήματα της κοινωνίας.

Η προβολή της αναγκαιάς λύσης μ' αυτό τον τρόπο, δηλαδή η αξιωματική υποστήριξη της θέσης ότι τα σοβαρά δομικά προβλήματα του κεφαλαιοκρατικού συστήματος θα ακυρώνονταν μέσω προσωρινά εφικτών και συγκυριακά περιορισμένων βαθμιαίων διορθωτικών παρεμβάσεων, ήταν βεβαίως μια αντίφαση εν τοις όροις, ευθύς εξαρχής. Φυσικά, αυτή η κατάσταση σφράγισε τη μοίρα του «εξελικτικού σοσιαλισμού» παρ' όλο ότι πέρασε πολύς χρόνος μέχρις ότου εγκαταλειφθεί ανοιχτά ακόμη και από τους ηγετικούς της υποστηρικτές των προτάσεων αυτής της παραπλανητικής προσέγγισης. Όπως είναι σήμερα οδυνηρά προφανές, μέσω επίσης της ταπεινωτικής αποτυχίας των πλέον συμβιβαστικών στρατηγικών του ρεφορμισμού της εργασίας που γνώρισε ποτέ η ιστορία, στην πραγματικότητα ο ταξικός συμβιβασμός και η βαθμιαία μεταρρύθμιση δεν έδωσαν καμιά απάντηση στα αυξανόμενα σοβαρά συστημικά προβλήματα της καθεστηκυίας κοινωνικής δομής. Και ούτε θα μπορούσαν ποτέ.

Η ριζική αιτία του επιθετικού νεοφιλελευθερισμού είναι το επικίνδυνα συρρικνούμενο περιθώριο της ανεμπόδιστης μεγέθυνσης κεφαλαίου και της ανάπτυξης που αμβλύνει τις συγκρούσεις, και κατ' αυτό τον τρόπο η συνεχώς περιοριζόμενη ικανότητα του συστήματος να διαχειριστεί τα μείζονα δομικά του προβλήματα χωρίς εμπλοκή σε καταστροφικές περιπέτειες, παρά την ενεργό σύμπλευση της πρώην ρεφορμιστικής εργασίας στο πλευρό του νεοφιλελεύθερου κεφαλαίου. Όλ' αυτά υπογραμμίζουν τη σοβαρότητα της κρίσης της εποχής μας και το απόλυτα αυθαίρετο κάθε συζήτησης σχετικά με την «καταδίωξη του σοσιαλισμού για καλό». Γιατί η απρόσκοπτη επέκταση του κεφαλαίου –σε συνδυασμό με την ανάπτυξη που αμβλύνει τις συγκρούσεις– και η ανεπιφύλακτη υποτακτική συνθηκολόγηση της ρεφορμιστικής εργασίας στην κυριαρχία του κεφαλαίου αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.

Από τη στιγμή που ο δρόμος για μια απρόσκοπτη και βιώσιμη μεγέθυνση του κεφαλαίου έχει στενέψει και τελικά φραχθεί από την όξυνση της δομικής κρίσης του συστήματος, η κύρια κινητήρια δύναμη για την εργασία που επιθυμεί έναν αυτοσυμβιβασμό υποχρεωτικά εξασθενεί καθώς τα γεγονότα παίρνουν το δρόμο τους. Αυτό συμβαίνει ακόμη και αν στην αρχή μιας τέτοιας καθοδικής σπειροειδούς κίνησης η ηγεσία της ρεφορμιστικής εργασίας –η οποία δεν διέθετε ποτέ μια άλλη αντίληψη της κοινωνικοοικονομικής βελτίωσης από την ευγνώμονα αποδοχή μιας μεγαλύτερης μερίδας της αυξανόμενης «κοινωνικής πίτας» από το γενναιόδωρο χέρι του κεφαλαίου, της παροϊμωδούς εκείνης πίτας που κάποτε θεωρούνταν δεδομένο ότι μεγαλώνει αιωνίως– επιχειρεί οτιδήποτε περνάει από το χέρι της προκειμένου να μετριάσει τις αρνητικές και τελικά αποσταθεροποιητικές συνέπειες της αδυναμίας του κεφαλαίου «να διανείμει τα αγαθά». Η ρεφορμιστική εργασία υιοθετεί λοιπόν μια ανεπιφύλακτα και ταπεινωτικά δουλοπρεπή στάση απέναντι στο κεφάλαιο, με τη μάταιη ελπίδα μιας επιτυχούς συμβολής στην αναζωογόνηση του συ-

στήματος και την υγιή του λειτουργία. Και αυτό γίνεται στο ανίερο πνεύμα ότι «δεν υπάρχει άλλη αλτερνατίβα» για τη διατήρηση της καθεστηκυίας κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής τάξης. Φυσικά, υπό τις περιστάσεις αυτές, ακούγεται επανειλημμένως η παλαιά κουρασμένη προσευχή του «αριστερού κεϋνσιανισμού». Ωστόσο, με τίποτα δεν μπορούν αυτές οι συνταγές να αποκτήσουν σάρκα και οστά.

Έτσι, λοιπόν, τόσο η μονιμότητα του νεοφιλελευθερισμού (που συχνά συνδέεται ακόμα και με την γκροτέσκα ψευδοθεωρία που ευαγγελίζεται το ευτυχές «τέλος της ιστορίας» κατά την ευτυχή στιγμή της έλευσης του νεοφιλελευθερισμού), όσο και η διακηρυσσόμενη απόλυτη αναγκαιότητα του αιώνιου αυτοσυμβιβασμού της εργασίας δεν είναι τίποτα άλλο από αποπροσανατολιστικές οπτικές απάτες που σε μεγάλο βαθμό προβάλλονται για την εξυπηρέτηση της καθεστηκυίας τάξης. Οι αυταπάτες αυτές ενισχύονται προσωρινά από δύο κατευθύνσεις. Από τη μια πλευρά, από τον απόλυτα κατανοητό θετικό εναγκαλισμό του νέοκοπου ιδεώδους συνολικότητά του, της συνθηκολόγου εργασίας. Και από την άλλη, από την ανάγκη της αυτοσυμβιβάζουσας εργασίας για ένα κάπως μυθικών διαστάσεων (ισχυρό αλλά «λογικό» και καλοκάγαθο) αντίπαλο, που έχει προβιβαστεί στο καθεστώς ενός πραγματικού «εταίρου», ο οποίος περιγράφεται ευσεβώς ως «παραγωγός πλούτου», παρά τον αυξανόμενο παρασιτισμό της κυρίαρχης διάστασής του: του κερδοσκοπικού χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Η ρεφορμιστική εργασία λειτουργεί έτσι προκειμένου να δικαιώσει απέναντι στους εκλογικούς της οπαδούς την ανοιχτή της συνηγορία στη διαιώνιση της άγρια εκμεταλλευτικής καθεστηκυίας τάξης χωρίς μέχρι τώρα να ενοχλείται στο ελάχιστο από το ότι έχει εγκαταλείψει τα παλαιά ρεφορμιστικά της οράματα για μια «βαθμιαία αλλαγή» προς το άλλοτε επαγγελόμενο εναλλακτικό καθεστώς ισότητας, στη βάση της σήμερα κενότερης από ποτέ θέσης ότι «δεν μπορεί να υπάρξει άλλη αλτερνατίβα».

Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η ζωτική ανάγκη μιας ηγεμονικής εναλλακτικής λύσης απέναντι στην κυριαρχία του κεφαλαίου έχει ήδη εμφανιστεί στην ιστορική ατζέντα. Γιατί όλες οι γνωστές παραλλαγές ρεφορμιστικής συνθηκολόγησης στα εκατόν τριάντα χρόνια ιστορίας (από την εποχή του «Προγράμματος της Γκότα») απέτυχαν να έχουν και την παραμικρή επίδραση στις σοβαρές αντιφάσεις και τα απάνθρωπα χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού συστήματος. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων θα μπορούσε να διατηρηθεί, παρά τους ανταγωνισμούς και τα απάνθρωπα χαρακτηριστικά του συστήματος, στο βαθμό που το κεφάλαιο θα μπορούσε να επιβάλλεται —όπου αυτό είναι δυνατό με τη βοήθεια των παραγωγικών επιτευγμάτων, όταν όχι με γυμνή βία— ως ο αναμφισβήτητος κύριος της κοινωνικής αναπαραγωγής. Αλλά ακριβώς αυτό γίνεται εξαιρετικά προβληματικό στην εποχή μας. Εξαιρετικά προβληματικό γιατί ακόμη και η πιο αυταρχική στάση σε συνδυασμό με τη μέχρι τώρα πλήρως υποταγμένη συνθηκολόγηση της ρεφορμιστικής εργασίας δεν είναι σε θέση να παράξουν την υπεσχρημένη υγιή οικονομική

μεγέθυνση. Και, το σημαντικότερο, γιατί οι παρούσες επιθετικές τυχοδιωκτικές εξελίξεις αναδεικνύουν με αλάνθαστο τρόπο την καταστρεπτική ροπή του κεφαλαίου προς την καταστροφή της ανθρωπότητας, προς το συμφέρον της με κάθε κόστος επιβίωσης της καθεστηκυίας αναπαραγωγικής τάξης πραγμάτων, προς την οποία το κεφάλαιο δεν μπορεί πραγματικά να συλλάβει, πόσω μάλλον να αποδεχτεί, καμιά εναλλακτική λύση.

Η ακολούθηση της «γραμμής της ελάχιστης αντίστασης» είναι, εξ ορισμού, πολύ ευκολότερη από τον αγώνα για την εμπέδωση μιας πραγματικά εφικτής ηγεμονικής αλτερνατίβας. Γιατί η τελευταία απαιτεί όχι μόνο την ενεργή δέσμευση που έχουν επιλέξει οι συμμετέχοντες, αλλά και την αποδοχή των πιθανών θυσιών. Αυτό είναι το μεγαλύτερο κεφάλαιο των αντιπάλων μας, που υπογραμμίζει τη ζωτική σημασία της επεξεργασίας και εφαρμογής βιώσιμων πολιτικών και κοινωνικών στρατηγικών για την εξουδετέρωση του σημαντικού πλεονεκτήματος θέσης της θεσμοποιημένης αδράνειας. Γιατί η αναγκαία απομάκρυνση των αποπροσανατολιστικών οπτικών απατών στις οποίες αναφερθήκαμε προηγουμένως –κυρίως η απόλυτη μονιμότητα του νεοφιλευθερισμού και η επωφελής αυτοσυνθηκολόγησή σ' αυτόν– δεν είναι εφικτές από τη μια άποψη, χωρίς την πλήρη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας του στοιχήματος για τη διασφάλιση της επιβίωσης της ανθρωπότητας στην εποχή μας, και από την άλλη άποψη χωρίς μια πρακτική εμπλοκή στον αναγκαίο θεμελιώδη μετασχηματισμό της υπαρκτής καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων στο σύνολό του, στο πνεύμα του ριζοσπαστικού προσδιορισμού.

Στην εποχή μας, τα μαστορέματα εδώ και κει δεν οδηγούν απολύτως πουθενά. Το μόνο που μπορούν να επιτύχουν είναι η ενίσχυση του πλεονεκτήματος θέσης εκείνων που έχουν σήμερα τον έλεγχο του ιστορικά αναχρονιστικού καπιταλιστικού συστήματος. Με άλλα λόγια, η επιτυχημένη απάντηση στις συσκοτίσεις της νεοφιλεύθερης παντοδυναμίας που στηρίζονται ενεργά από τη συνθηκολόγο εργασία δεν είναι απλώς ένα ζήτημα ιδεολογικής διαφώτισης. Η μάχη δεν μπορεί να κερδηθεί μόνο στο έδαφος της πολιτικής πειθούς, αφού οι σταθερά κριτικές πεποιθήσεις συχνά συνυπάρχουν με πρακτικές αδυναμίες. Μια όχι εφήμερη επιτυχία είναι εφικτή μόνο μέσω της οργανωτικά υποστηριζόμενης κινητοποίησης των μεγάλων λαϊκών μαζών για την πραγματοποίηση μιας ηγεμονικής αλτερνατίβας απέναντι σ' έναν κατεστημένο τρόπο κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής, που θα αγκαλιάζει τα πάντα.

Σήμερα, το πνεύμα το ριζοσπαστικού προσδιορισμού είναι αξεχώριστο από μια σταθερή δέσμευση –λόγω της ανάγκης αντιπαράθεσης με τις επικίνδυνες ιστορικές εξελίξεις– στην εμπέδωση της προσδοκώμενης ηγεμονικής αλτερνατίβας απέναντι στην όλο και περισσότερο τυχοδιωκτική και καταστρεπτική κυριαρχία του κεφαλαίου. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, ο πρόεδρος Τσάβες υπογράμμισε τόσο το αναπόδραστο του διλήμματος σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα στην εποχή μας, όσο και την αντίστοιχη ανάγκη στράτευσης στη μόνη βιώσιμη μορφή αποτελεσματικής δράσης:

μια παρατεταμένη στρατηγική επίθεση, με δεδομένο το μέγεθος και τον κυριολεκτικά επείγοντα χαρακτήρα του ιστορικού καθήκοντος. Στην παρέμβασή του στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ του Πόρτο Αλέγκρε, τον Ιανουάριο του 2003, ο Τσάβες μας προειδοποίησε σωστά για τον κίνδυνο του βλαβερού πειρασμού της μετατροπής των παγκόσμιων συναντήσεων των αναδυόμενων σημαντικών κοινωνικών κινημάτων σε ετήσια τελετουργικά φολκλορικά events. Την προειδοποίηση αυτή την επανέλαβε τον Ιανουάριο του 2006 στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ του Καράκας, επισημαίνοντας ότι ένας τέτοιος μετασχηματισμός των δυνητικά ριζοσπαστικών κοινωνικών κινημάτων σε μια «τουριστική φολκλορική συνάντηση θα ήταν τρομερή, γιατί θα κατέληγε σε χάσιμο χρόνου, τη στιγμή που δεν έχουμε χρόνο για χάσιμο. Πιστεύω ότι δεν έχουμε χρόνο για συζητήσεις σχετικά με τους ερχόμενους αιώνες [...] δεν έχουμε καιρό για χάσιμο. Η πρόκληση που έχουμε μπροστά μας είναι η σωτηρία των συνθηκών ζωής του πλανήτη, η σωτηρία του ανθρώπινου είδους, η αλλαγή της πορείας της ιστορίας, η αλλαγή του κόσμου».¹⁵

Με αυτή την έννοια, το πρωτότυπο μπολιβαριανό σχέδιο, προκειμένου να καλύψει τις ριζικά νέες ιστορικές προκλήσεις της εποχής μας, που θέτουν εν αμφιβόλω την ίδια την επιβίωση της ανθρωπότητας, θα πρέπει υποχρεωτικά να τροποποιηθεί σε δύο θεμελιώδεις διαστάσεις του. Κατ' αρχήν, η απαιτούμενη ποιοτική αλλαγή επηρεάζει άμεσα το καθ' όλα σημαντικό ζήτημα της ισότητας. Και, κατά δεύτερον, θα πρέπει να ασχοληθεί με το δίλημμα που δεν κατόρθωσαν να λύσουν ούτε και οι μεγαλύτεροι και πολιτικά ριζοσπαστικότεροι διανοητές του Διαφωτισμού, συμπεριλαμβανομένου του Ρουσό (ο οποίος από πολλές απόψεις ήταν το ξεπεράστο πρότυπο για τον ίδιο τον Μπολιβάρ). Συγκεκριμένα: Πώς να ξεπεράσουμε σε σταθερή βάση –ή τουλάχιστον να φέρουμε σ' έναν κοινό παρονομαστή που θα είναι σταθερός στη διάρκεια μιας αναπόφευκτης μεταβατικής περιόδου– τα αντιτιθέμενα συμφέροντα μιας κοινωνίας που δυνητικά παράγουν διαλυτικά φαινόμενα.

Είναι ευνόητο ότι οι δύο αυτές θεμελιώδεις διαστάσεις μιας ιστορικά λειτουργικής επίλυσης των μεγάλων διλημμάτων της ανθρωπότητας –που στις πρώτες τους ουτοπικές διατυπώσεις εμφανίστηκαν χιλιάδες χρόνια πριν από τον αιώνα του Διαφωτισμού, αλλά παρέμεναν πάντα ανεκπλήρωτες και περιθωριοποιημένες μέχρι τις μέρες μας– είναι συνυφασμένες. Γιατί είναι αδιανόητο να ξεπεράσουμε τις δυνητικά ιδιαίτερα ανασχετικές και μάλιστα εκρηκτικές αντιθέσεις και τα αμοιβαία αποκλειόμενα συμφέροντα που αναπαράγονται από τη μακροχρόνια ανταγωνιστική κοινωνική δομή αν δεν βρούμε μια βιώσιμη λύση –σε σταθερή βάση– στο ιστορικά και μέχρι σήμερα επίμονο πρόβλημα της ισότητας, του οποίου κάθε μορφή (θεωρητικά αντιστρέψιμης) νομικής κατοχύρωσης μπορεί να αγγίζει μόνο την επιφάνειά του. Και το αντίστροφο: Είναι αδιανόητο να βρούμε μια ουσιαστική –και επομένως νομικά μη αντιστρέψιμη– λύση στο πρωτογενές πρόβλημα της ισότητας, στην οποία στηρίζονται όλες οι άλλες παράγωγες κοινωνικές αξίες –κατά την πε-

ρίφημη διατύπωση του Μπολιβάρ «απ' όλες τις ελευθερίες σ' όλα τα δικαιώματα», συμπεριλαμβανομένης της δικαιοσύνης— χωρίς να μεταθέσουμε μόνιμα στο ιστορικό παρελθόν τις συγκρούσεις και τους ανταγωνισμούς που δημιουργούνται και αναπαράγονται υποχρεωτικά με τη μια ή την άλλη μορφή από τις δομικά/ιεραρχικά ριζωμένες και προστατευμένες ουσιώδεις (και όχι απλώς νομικά κωδικοποιημένες) κοινωνικές σχέσεις.

Με τη βαθύτερη έννοια των διακυβευόμενων ζητημάτων, οι δύο θεμελιώδεις διαστάσεις των μεγάλων διλημάτων της ανθρωπότητας είναι μία και μοναδική, που διακρίνονται εν μέρει γιατί αυτός ήταν ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπιζόταν στον πολιτικό διάλογο του παρελθόντος. Και, το σημαντικότερο, πρέπει να τις διακρίνουμε για το σκοπό της επεξεργασίας της πρακτικά εφικτής, όπως και διαρκούς —και σήμερα πλέον ιστορικά τόσο εφικτής, όσο και αναγκαίας— λύσης των εκρηκτικών κοινωνικών αντιφάσεων. Ωστόσο, σήμερα, στο φως των απογοητεύσεων του παρελθόντος, θα πρέπει να έχουμε επίγνωση του γεγονότος —που περιπλέκει σε μεγάλο βαθμό τα πράγματα— ότι στη βαθύτερη ουσία τους οι διαστάσεις αυτές είναι αδιαχώριστες. Γιατί, λόγω της κοινωνικά καθορισμένης παρελθούσας αγνόησης του αδιαχώριστου αυτών των διαστάσεων, ακόμη και οι ευγενέστερες προθέσεις για την υπέρβαση των ανισοτήτων της ισότητας μέσω μιας νομικής μεταρρύθμισης (η οποία ενδεχομένως να είναι αναγκαία ως ένα κρίσιμο πρώτο βήμα κάτω από δεδομένες ιστορικές συνθήκες),¹⁶ ενώ ταυτόχρονα αφήνονταν άθικτες οι ριζωμένες ουσιώδεις δομικές ιεραρχίες στην κοινωνία, γνώρισαν, αργά ή γρήγορα, μια συνολική ανατροπή.

Θα πρέπει, στο σημείο αυτό, να θυμόμαστε ότι για τον Μπολιβάρ η ισότητα αποτελούσε το «νόμο των νόμων», γιατί «χωρίς ισότητα, όλες οι ελευθερίες, όλα τα δικαιώματα ακυρώνονται. Γι' αυτήν θα πρέπει να κάνουμε θυσίες». Ορίζοντας το πρόβλημα μ' αυτό τον τρόπο, ο Μπολιβάρ προσκαλούσε τους συναδέλφους του νομοθέτες στο πνεύμα του Διαφωτισμού και της ηθικότητας. Όπως είχε χαρακτηρίσει τις δύο πρωτεύουσες απαιτήσεις μιας πολιτικά βιώσιμης μορφής νομοθεσίας, στην προσφώνησή του στο Συνέδριο της Ανγκοστούρα, «η ηθική και ο Διαφωτισμός αποτελούν τους πόλους της δημοκρατικής πολιτείας: ηθική και Διαφωτισμός είναι οι πρωταρχικές μας αναγκαιότητες». Παρ' όλο ότι επρόκειτο για μια αναμφίβολα έγκυρη διατύπωση κάποιων ζωτικών πολιτικών καθοδηγητικών αρχών στο δεδομένο τους κοινωνικό πλαίσιο, ο τρόπος ορισμού της ισότητας από τον Μπολιβάρ ως μιας νομικά κατοχυρωμένης ισότητας, εξαρτώμενης από τη φωτισμένη έμπνευση και την ηθική συμπάθεια των συναδέλφων του νομοθετών (πολλοί από τους οποίους ήταν μάλιστα τελείως απρόθυμοι να κάνουν τις συμφωνημένες θυσίες), είχε αναπόφευκτα επιβάλει αυστηρούς περιορισμούς ακόμη και στη ριζοσπαστική μπολιβαριανή προσέγγιση. Μάλιστα, οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποίησε σε κάποια άλλη περίπτωση υποδήλωναν, τουλάχιστον υπόρρητα, ότι είχε επίγνωση

των κοινωνικών ορίων του ήδη κατακτημένου επιπέδου ισότητας. Σε κάθε περίπτωση, η νομική χειραφέτηση των δούλων θα μπορούσε να ακυρωθεί στη συνέχεια από μια σειρά νομικά κληρονομημένες ψευδοσυμβατικές αλтерνατίβες, οι οποίες κυνικότατα διατηρούσαν πολλά χαρακτηριστικά του προηγούμενου συστήματος δουλοκτησίας, συμπεριλαμβανομένης της βάρβαρης ρύθμισης εξανδραποδισμού που αποκαλείται «σκοπούμενη εργασία», για να μην αναφέρουμε τον ουσιαστικό θρίαμβο της μισθωτής σκλαβιάς απ' άκρου σ' άκρον, την οποία τα χρονικά της φιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας ύμνησαν ως «ελεύθερη εργασία». Και μια ακόμη νηφάλια παρατήρηση: στις συνθήκες της Λατινικής Αμερικής που έζησε ο Μπολιβάρ, ακόμη και ο βαθμός κοινωνικού και πολιτικού ριζοσπαστισμού που υποστήριζε αποδείχτηκε υπερβολικός για πολλούς από τους συγχρόνους του.

Όσον αφορά την ουσιαστική ισότητα,¹⁷ η πραγματοποίησή της είναι αναμφίβολα το μεγαλύτερο και δυσκολότερο απ' όλα τα ιστορικά καθήκοντα. Αντίστοιχα, μια πραγματική πρόοδος στην κατεύθυνση της ουσιαστικής ισότητας γίνεται εφικτή μόνον όταν οι αντικειμενικές υλικές συνθήκες της πραγματοποίησής της – συμπεριλαμβανομένου και του ιστορικά επιτευγμένου θετικού παραγωγικού δυναμικού – συνδυαστούν κατάλληλα στο επίπεδο των ιδεών και των αξιών. Τις τελευταίες αυτές θα μπορούσαμε να τις ονομάσουμε πνευματικές συνθήκες για την υπέρβαση των επί αιώνες ολόκληρους δομικά περιχαρακωμένων κοινωνικών ιεραρχιών που ενισχύθηκαν από την πλέον προβληματική κουλτούρα ουσιαστικής ανισότητας ακόμη και στα γραπτά κάποιων πολύ μεγάλων διανοουμένων της προοδευτικής αστικής τάξης.

Στις δεδομένες αυτές περιστάσεις, η επιτυχία είναι εφικτή μόνον εφόσον ικανοποιούνται ιστορικά ορισμένες ζωτικές συνθήκες. Γιατί, από τη μια πλευρά, η «εξισωτική κατανομή της εξαθλίωσης», σε συνθήκες απουσίας ευνοϊκών υλικών προϋποθέσεων, δεν μπορεί να υποστηριχθεί κοινωνικά ως μια συνθήκη κανονικότητας, για το οποιοδήποτε χρονικό διάστημα. Ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά, η υποτιθέμενη «υλική αφθονία» – δηλαδή ο ολέθριος μύθος της «κοινωνίας της αφθονίας» – δεν μπορεί να επιλύσει απολύτως τίποτα εάν, για οποιονδήποτε λόγο, απουσιάζει μια αυθεντική αφοσίωση στην αμοιβαία επωφελή αλληλεγγύη (και τις συνδεόμενες αξίες) από την αντίληψη των ανθρώπων για την πρόοδο της παραγωγής, ανεξάρτητα από το πόσο υψηλά είναι τα διαθέσιμα επίπεδα τεχνολογικής και επιστημονικής τεχνογνωσίας υπό τις δεδομένες συνθήκες. Γιατί όταν απουσιάζουν οι αξίες εκείνες που επιτρέπουν τη σφαιρική ανάπτυξη μιας πλούσιας ατομικότητας στη θέση της κυρίαρχης σήμερα ανταγωνιστικής αντιπαλότητας, η φετιχιστικά δοξαζόμενη υλική αφθονία μετατρέπεται σταθερά σε μια παντοτινή σπανιότητα και μ' αυτό τον τρόπο ο αυτοεπιβεβαιούμενος φαύλος κύκλος της δαπανηρής «προόδου» προς την ανορθολογική μετατροπή μιας όλο και μεγαλύτερης παραγωγικής δυναμικότητας σε καταστρεπτική πραγματικότητα μπορεί να συνεχίζεται ανενόχλητη μέχρις ότου την ανακόψει μια πλανητική καταστροφή.

Σ' αυτό ακριβώς το σημείο μπορούμε να δούμε τη διαχωριστική γραμμή που μας διαφοροποιεί από το παρελθόν, όταν το ενδιαφέρον για την ισότητα ανηγόταν ακόμη και από και τους πιο φωτισμένους πολιτικούς ηγέτες σ' έναν νομικά ορισμένο (και περιορισμένο) πολιτικό στόχο. Αυτό συνέβαινε επίσης ακόμη και όταν τα επίδικα ζητήματα μετέφεραν σημαντικά κοινωνικά συμφραζόμενα, όπως η τυπική απελευθέρωση των σκλάβων, αλλά με κανένα τρόπο την πραγματική κοινωνικοοικονομική τους χειραφέτηση. Η ριζική πρωτοτυπία των συνθηκών ύπαρξης της σημερινής ιστορικής εποχής είναι ότι ο αγώνας για την επιβίωση της ανθρωπότητας δεν μπορεί να έχει μια στέρεη επιτυχία χωρίς την εμπέδωση μιας κοινωνικής τάξης πραγμάτων βασισμένης στην ουσιαστική ισότητα ως κεντρική καθοδηγητική αρχή τόσο στο πεδίο της παραγωγής, όσο και αυτό της κατανομής. Αυτό οφείλεται στο ότι η αθεράπευτη καταστρεπτικότητα του κεφαλαίου επηρεάζει στην εποχή μας όλες τις όψεις της ζωής μας, από την ανεύθυνη κατασπατάληση των προσανατολισμένων στο κέρδος παραγωγικών προγραμμάτων μέχρι την αυτοκτονική υποβάθμιση της φύσης, όπως επίσης και τη μη αντιστρέψιμη εξάντληση των ζωτικών αναπαραγωγικών πόρων και την απάνθρωπη μαζική παραγωγή «ρηχών ανθρώπων», με τη μορφή της χρόνιας ανεργίας, μέχρι τις πιο ακραίες εκδοχές του σημερινού στρατιωτικού καιροσκοπισμού, σε συνδυασμό με την προσβλητική αιτιολόγηση ακόμη και αυτής της χρήσης των πυρηνικών όπλων από την κυρίαρχη ιμπεριαλιστική δύναμη, τις ΗΠΑ, που γίνεται όχι μόνο αναδρομικά, σε σχέση με την ασυγχώρητη εκείνη πράξη εναντίον του λαού της Χιροσίμα και του Ναγκαασάκι, αλλά με έναν ακόμα ειδικότερο τρόπο σε σχέση με το μέλλον. Με την έννοια αυτή, η παραδοσιακή συνηγορία των εκπροσώπων του κεφαλαίου υπέρ του να «στοχαστούμε το αδιανόητο» —στο αυτοσυγχειρόμενο πνεύμα τους που διεκδικεί τα αγαθά μιας επιτυχημένης «παραγωγικής καταστροφής»— βρίσκει την έσχατη πραγμάτωσή του σε μια μορφή όπου η περισυλλογή και η απειλή της καταστροφής της ανθρωπότητας νομιμοποιείται αυθαίρετα από τον ισχυρότερο κρατικό σχηματισμό του κεφαλαίου, και με κάθε κόστος προς το συμφέρον του κυρίαρχου κοινωνικοοικονομικού συστήματος, ως αναγκαίος στρατηγικός στόχος.

Στη ρίζα όλων αυτών των καταστρεπτικών εκδηλώσεων συναντάμε τις ανυπέρβλητες επιταγές που αναδύονται από τις αυτοπραγματούμενες δομικές ιεραρχίες της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων, οι οποίες αποκλείουν υποχρεωτικά κάθε ουσιαστική ορθολογική αλтерνατίβα απέναντι στον κοινωνικό μεταβολικό έλεγχο του κεφαλαίου. Φυσικά, όταν διακυβεύονται θεμελιώδη ζητήματα, καμιά σκέψη σχετικά με την ουσιαστική ισότητα δεν μπορεί να υπεισέλθει στο πλαίσιο λήψης αποφάσεων του κεφαλαίου. Το γεγονός αυτό στην παρούσα ιστορική συγκυρία οδηγεί σε μια χωρίς προηγούμενο όξυνση της δομικής κρίσης του συστήματος κοινωνικής αναπαραγωγής, υποδεικνύοντας ταυτόχρονα τον μόνο εφικτό δρόμο για την υπέρβασή του. Γιατί οι καταστροφικοί προσδιορισμοί της καθεστηκυίας τάξης

πραγμάτων, που ξεπροβάλλουν παντού σε μια ισοπεδωτική κλίμακα και με αδιανόητη σε σχέση με το παρελθόν σπουδαιότητα, απαιτούν σήμερα μια θεμελιώδη δομική αλλαγή προς το συμφέρον της επιβίωσης της ανθρωπότητας.

Δεδομένου ότι η δομικά εμπεδωμένη ανισότητα αποτελεί το σπουδαιότερο καθοριστικό χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού συστήματος, χωρίς το οποίο αυτό δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει ούτε μια μέρα, η εγκαθίδρυση της απαιτούμενης θεμελιώδους δομικής αλλαγής καθιστά αναγκαία την εκπόνηση μιας ουσιαστικά εξισωτικής αλτερνατίβας ως του μόνου βιώσιμου μελλοντικού τρόπου κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου. Επιπλέον, δεδομένου ότι δεν θα είναι νοητό υψηλότερο διακύβευμα για τους ανθρώπους από την εξασφάλιση και κατοχύρωση της επιβίωσης και θετικής προόδου του ανθρώπινου γένους, η δυνατότητα εγκαθίδρυσης μιας καθεστηκυίας τάξης ουσιαστικής κοινωνικής ισότητας με ανθρώπινο περιεχόμενο – η οποία υπό τις παρούσες συνθήκες δεν αποτελεί αφηρημένη δυνατότητα αλλά ζωτική αναγκαιότητα, για το λόγο αυτό οι δυνάμεις που είναι αφοσιωμένες σ' αυτό το μεγάλο ιστορικό καθήκον μπορούν να επιδιώξουν την πραγμάτωση του στόχου τους με τη λογική απόλυτα στο πλευρό τους, βέβαιοι για την πλήρη δικαίωση των αξιών που υπερασπίζονται στον αγώνα τους εναντίον του ιμπεριαλισμού, των μονοπωλίων και της καταπίεσης, σε οξεία αντίθεση με τους αντιπάλους τους. Πράγματι, ζούμε σε μια εποχή που θα μπορούσε να αποκληθεί σύγκρουση των επιταγών, αν και με κανένα τρόπο «σύγκρουση των πολιτισμών». Γιατί η κρίσιμη αντιπαράθεση της εποχής μας εκδηλώνεται ως η επιτακτική ανάγκη για τη δημιουργία μιας εξισωτικής και βιώσιμης κοινωνικής τάξης πραγμάτων – μιας τάξης δηλαδή που θα είναι ιστορικά βιώσιμη εξαιτίας ακριβώς του ενδοφυσίου της προσδιορισμού ως εξισωτικής σ' όλες τις ουσιαστικές της διαστάσεις, σε αντιδιαστολή με τις ανυπέρβετες επιταγές καταστροφικής αυτοπροστασίας του κεφαλαίου. Με δεδομένη τη φύση των εμπλεκόμενων θεμάτων και τον επείγοντα χαρακτήρα τους, είναι πραγματικά πρωτοφανής η προοπτική τη πραγματοποίησης της από αιώνων υποστηριζόμενης θέσης της ουσιαστικής ισότητας ως πρωταρχικού προσδιορισμού της ανθρώπινης ανταλλαγής.

Μ' αυτή την έννοια, επίσης, θα πρέπει να επανεξετάσουμε τους λόγους για τους οποίους παραμένει επί τόσα χρόνια άλυτο το πρόβλημα της υπέρβασης σε μια σταθερή βάση των κοινωνικών συγκρούσεων και των συμφερόντων που δυνάμει παράγουν φαινόμενα αποσύνθεσης. Η απάντηση που δόθηκε στο παρελθόν, ακόμη και από τα πιο φωτισμένα δημόσια πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένου του Μπολιβάρ, ήταν η πολιτική εξισορρόπηση των διαφόρων κοινωνικών δυνάμεων, έτσι ώστε «να διατηρείται η ισορροπία όχι μόνο μεταξύ των μελών της κυβέρνησης, αλλά και των διαφόρων μερίδων που συνθέτουν την κοινωνία μας». Τελικά μια τέτοια στρατηγική αποδείχτηκε εύθραυστη, ακόμη και με τους δικούς της όρους, οδηγώντας σε περιοδικούς σπασμούς και αναστροφές των πολιτικών της παραμέτρων, παρά το γεγονός

ότι το διακύβευμα αφορούσε μόνο τον μερικό επαναπροσδιορισμό και την ανακατανομή του σχετικού μεριδίου των διαφόρων κοινωνικών δυνάμεων στις δομικά δεδομένες σχέσεις εξουσίας. Ωστόσο, οι ίδιες οι ιεραρχικές δομικές παράμετροι της δεδομένης κοινωνικής τάξης πραγμάτων δεν αμφισβητήθηκαν. Αντίθετα, έπρεπε να θεωρηθούν δεδομένες από τις προσανατολιστικές αρχές «στάθμισης» και «εξισορρόπησης». Εξ αντιδιαστολής, σήμερα, η ριζοσπαστική αμφισβήτηση των δομικών παραμέτρων του κατεστημένου κοινωνικού συστήματος βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη. Γιατί, προφανώς, ακόμη και οι πιο επιδέξιες πολιτικές εξισορροπήσεις των κοινωνικών δυνάμεων υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου δεν μπορούν να φέρουν εις πέρας το καθήκον της εμπέδωσης της απαιτούμενης θεμελιώδους δομικής αλλαγής, όσο οξεία και αν είναι η ανάγκη μιας τέτοιας αλλαγής, όπως συμβαίνει σήμερα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο μόνο η συνεπής δέσμευση στο στόχο της εμπέδωσης μιας κοινωνικής τάξης πραγμάτων ουσιαστικής ισότητας μπορεί να ανταποκριθεί στην ιστορική πρόκληση της εποχής μας, στις συνθήκες της μη αντιστρέψιμης δομικής κρίσης του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Όπως είδαμε και προηγουμένως, προς το τέλος της ζωής του ο Μπολιβάρ υποχρεώθηκε να παραδεχτεί ότι, δυστυχώς, η ημέρα της Αμερικής όπως την είχε οραματιστεί δεν είχε φτάσει ακόμη. Σήμερα η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική για έναν πολύ μεγάλο αριθμό παραγόντων. Με άλλα λόγια, η κατά τον Μπολιβάρ «ημέρα της Αμερικής» έφτασε, με την έννοια ότι οι συνθήκες της μακρόχρονης οιοιεί αποικιακής κυριαρχίας των ΗΠΑ επί της Λατινικής Αμερικής δεν μπορούν να διαιωνίζονται ες αεί. Από αυτή την άποψη, τα συμφέροντα της κοινωνικοοικονομικής όπως και πολιτικής εθνικής κυριαρχίας των χωρών της Λατινικής Αμερικής συμπίπτουν απολύτως με το αναγκαίο κίνητρο για την υπέρβαση των όπου γης εθνικών αδικιών, δεδομένου ότι η επί τόσα χρόνια εθνική κυριαρχία κάποιων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων επί πολλών χωρών έχει καταστεί αθεράπευτος ιστορικός αναχρονισμός.

Η νέα αυτή ιστορική συνθήκη δεν μπορεί να ακυρωθεί από το γεγονός ότι οι πρώην ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, και πριν απ' όλα η μακράν ισχυρότερη μεταξύ αυτών, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, προσπαθούν να στρέψουν ανάποδα τον τροχό της ιστορίας και να αποικιοποιήσουν εκ νέου τον κόσμο. Ο σκοπός τους αυτός είναι ήδη ορατός στον τρόπο με τον οποίο ανέλαβαν πρόσφατα κάποιες σαρωτικές στρατιωτικές περιπέτειες, υπό το πρόσχημα του λεγόμενου «πολέμου κατά της τρομοκρατίας». Μάλιστα, η νέα πανάκεια των πιο επιθετικών δυνάμεων είναι ότι η συγκεκριμένη εκστρατεία τους, που πρόκειται να αποβεί μια κραυγαλέα επιχείρηση εκ νέου αποικισμού – στην Αφρική και τη ΝΑ Ασία, όπως και στη Λατινική Αμερική, διατυμπανίζεται ως η ουσιώδης συνθήκη επιτυχίας του κυνικού τους δίκαιου «πολέμου κατά της διεθνούς τρομοκρατίας», στη «νέα τάξη πραγμάτων». Ωστόσο, αυτή η επιχείρησή τους είναι καταδικασμένη σε αποτυχία.

Κατά το παρελθόν, πολλές προσπάθειες που αποσκοπούσαν στην αποκατάστα-

στη τεκμηριωμένων εθνικών αδικιών εκτροχιάστηκαν με την υιοθέτηση σοβινιστικών στρατηγικών. Γιατί, με δεδομένη τη φύση του διακυβεύματος, τα καταπιεσμένα εθνικά συμφέροντα δεν μπορούν να κυριαρχήσουν εις βάρος των βιώσιμων κοινωνικών στόχων κάποιων άλλων εθνών, παραβιάζοντας μ' αυτό τον τρόπο τις απαιτούμενες πλήρως εξισωτικές διεθνείς συνθήκες διακρατικών σχέσεων. Έτσι, λοιπόν, η μακρόπνοη ιστορική εγκυρότητα του μπολιβαριανού προτάγματος, που προωθούσε τη στρατηγική ενότητα και ισότητα των χωρών της Λατινικής Αμερικής όχι μόνο εναντίον των ΗΠΑ, αλλά στο ευρύτερο πλαίσιο της οραματιζόμενης αρμονικής διεθνούς συνένωσης όλων των χωρών, δεν θα μπορούσε να είναι σαφέστερη. Μάλιστα, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, πραγματοποιώντας την κοινωνική και πολιτική τους ενότητα στη βάση της αλληλεγγύης τους, μπορούν σήμερα να παίζουν έναν πρωτοπόρο ρόλο προς το συμφέρον του συνόλου της ανθρωπότητας. Καμιά χώρα της Λατινικής Αμερικής δεν μπορεί να πετύχει μεμονωμένα, ακόμα και αρνητικά, στην αντιπαράθεση με τον ισχυρό τους ανταγωνιστή της Βόρειας Αμερικής, μπορούν όμως όλες μαζί, με τρόπο υποδειγματικό, να μας δείξουν το δρόμο που έχουμε μπροστά μας. Γιατί μόνο η ιστορικά κατάλληλη ανανέωση και η σταθερή δέσμευση στη στρατηγική που είναι σε θέση να φέρει την εθνική και τις διεθνείς διαστάσεις της κοινωνικής ανταλλαγής απ' άκρου σ' άκρον στον θετικό τους κοινό παρονομαστή, στο πνεύμα του ριζοσπαστικού προσδιορισμού, μπορεί να λύσει τη σοβαρή δομική κρίση του κοινωνικού μας καθεστώτος.

Σημειώσεις

1. Ο υπουργός Εργασίας της κυβέρνησης Κλίντον, Robert B. Reich, πρώην καθηγητής του Harvard University, υποστήριζε τη δυναμική υιοθέτηση από τη χώρα του ενός «θετικού οικονομικού εθνικισμού». Βλ. το βιβλίο του *The Work of Nations: A Blueprint for the Future*, Simon & Schuster, Hemel Hempstead 1994, σ. 311.

2. Ο Moynihan, στο βιβλίο του *Pandemonium: Ethnicity in International Relations* (Oxford University Press, 1993, σ. 169), υποστήριζε με απολυταρχικό τρόπο ότι η δημοκρατία δεν είναι «μια καθολική επιλογή για όλα τα έθνη».

3. Βλ. Jose Mari, "Discurso", Pronounced in Hardman Hall, New York, on 10 October 1890, και "La verdal Sobre los Estados Unidos", *Patria*, 17 April 1884.

4. Ο Hugo Chávez Frias εξελέγη πρόεδρος της Βενεζουέλας στις 6 Οκτωβρίου 1998, στον πρώτο γύρο των εκλογών με το ηχηρό 56,24% των ψήφων. Όλοι οι άλλοι υποψήφιοι υποχρεώθηκαν να αρκεστούν σε όχι περισσότερο από το 43,73% του εκλογικού σώματος.

5. Οι σελίδες που αναπαράγονται εδώ απαρτίζουν το τμήμα 18.4.3 του *Beyond Capital*. Το κεφάλαιο 18.4 τιτλοφορείται "The need to counter capital's extra parliamentary force", σ. 709-712 της πρώτης αγγλικής έκδοσης.

6. J.-J. Rousseau, *The Social Contract*, Everyman Edition, σ. 78.

7. Στο ίδιο, σ. 79.

8. Στο ίδιο, σ. 42.

9. Hugo Chávez Frias, *Pueblo, Sufragio y Democracia*, Ediciones MBR-200, Yara 1993, σ. 5-6.

10. Στο ίδιο, σ. 9.

11. Στο ίδιο, σ. 11.

12. Στο ίδιο, σ. 8-11.

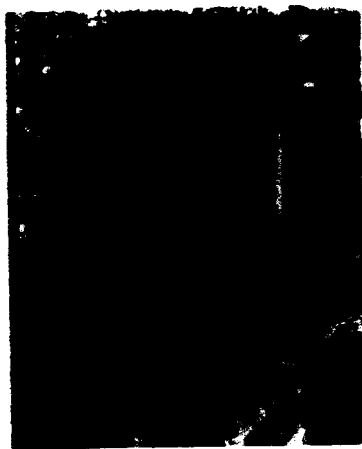
13. Στο ίδιο, σ. 9.

14. Μάλλον το αντίθετο συμβαίνει, αν σκεφτούμε ότι οι πιο αντιδραστικοί πολιτικοί ηγέτες της παγκόσμιας ηγεμονικής ιμπεριαλιστικής δύναμης, ωθούμενοι από τους ακόμα πιο εξτρεμιστές συμβούλους των επιτελείων τους, υποστηρίζουν επανειλημμένως νέους στρατιωτικούς στόχους για τη συνέχιση του αναίσχυντα επιθετικών «προληπτικών πολέμων» εναντίον μιας σειράς χωρών που ξεκινούν από το Ιράν και φτάνουν μέχρι τη Συρία και τη Βόρεια Κορέα, αλλά και εναντίον άλλων χωρών, που έχουν αυθαίρετα χαρακτηριστεί μέλη του «άξονα του κακού», προβάλλοντας μ' αυτό τον τρόπο τελείως αυθαίρετα την κρυφή τους επιθυμία της δικτατορικής επιβολής ενός τρόπου δράσης που το μόνο που θα μπορούσε να κάνει είναι να επιδεινώνει τα προβλήματα του συστήματος μέχρι του σημείου μιας παγκόσμιας έκρηξης.

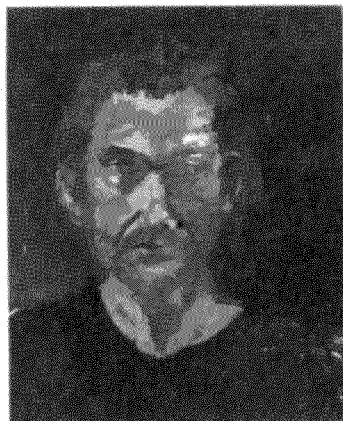
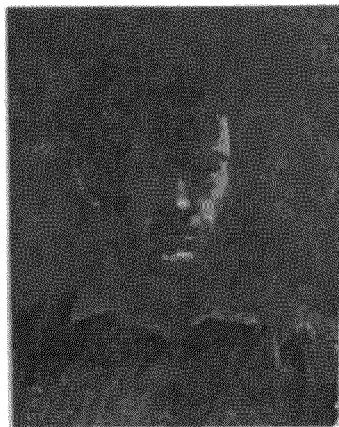
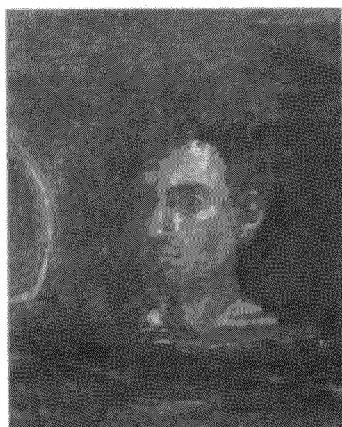
15. Hugo Rafael Chávez Frias, Αποφώνηση στο κλείσιμο των εργασιών του VI Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, 27 Ιαν. 2006.

16. Π.χ., όταν ένας ριζοσπάστης πολιτικός ηγέτης τίθεται επικεφαλής της κυβέρνησης της χώρας του, μέσω εκλογικής διαδικασίας –την οποία ακολουθεί η σύνοδος μιας συντακτικής συνέλευσης– και όχι μια σαρωτική κοινωνική και πολιτική επανάσταση. Από την άποψη αυτή αρκεί να αναλογιστεί κανείς τη διακριτή διαφορά μεταξύ Βενεζουέλας και Κούβας.

17. Βλ. “The Challenge of Sustainable Development and the Culture of Substantive Equality”, διαλέξεις που παρέδωσα στο Πολιτιστικό Φόρουμ των Κοινοβουλίων της Λατινικής Αμερικής, “Summit on the Social Debt and Latin America Integration”, που οργανώθηκε στο Καράκας της Βενεζουέλας, 10-13 Ιουλ. 2001. Δημοσιεύτηκαν στο *Monthly Review*, v. 53, No 7, Δεκ. 2001, σ. 10-19.

Δημ. Σεβαστάκης, Βιογραφίες, 1998-1999-2000

Δημ. Σεβαστάκης, Βιογραφίες, 1998-1999-2000